

SOCIOLOGISKA INSTITUTIONEN
Lunds universitet
VT-HT 2004
SOC 446: 41-80 p

Att vara emot: uppror, motstånd och konstituerande krafter i det post-fordistiska samhället

Författare: Patrik Baard
Handledare: Staffan Lindberg

Abstrakt:

Författare: Patrik Baard

Titel: Att vara emot – uppror, motstånd och konstituerande makt i det post-fordistiska samhället

Uppsats SOC 446, 41-80 p

Handledare: Staffan Lindberg

Sociologiska institutionen, vårterminen och höstterminen 2004

Ambitionen i denna uppsats är att förstå hur den autonoma marxismen analyserar förutsättningarna för politisk mobilisering och kamp i dagens samhälle. Det handlar om samhällets förändringar, det vill säga förändringar i produktionsordningen och –processen i största allmänhet. Både hur yrken till sin natur har förändrats, och vad detta får för konsekvenser ur ett ontologiskt och politiskt perspektiv. Uppsatsen kommer sedan att föras mer explicit i förhållande till begreppet mängden, och undersöka huruvida detta är ett begrepp som är relevant som ett ”motståndssubjekt” mot den rådande kapitalismen, eller om det inte är det. Jag förväntar mig att finna mer styrkor än svagheter som talar för att mängden är just det politiska subjektet som, så att säga, tar över efter folket, som var alltför knuten till staten och nationen för att kunna fungera i en globaliserad värld.

Detta är först och främst ett försök till en *positiv analytisk förståelse, som försöker förklara och positionera mängdbegreppets härkomst bland den autonoma marxismens teoretiker*, och försöker förstå dess funktion i dagens sociala rörelser och dess roll i villkoren för social förändring med hjälp av rörelseforskare som Melucci, Della Porta och Diani. Uppsatsen har således både sina idéhistoriska drag då den försöker söka mängdens begreppsmässiga härkomst, och sina sociologiska drag, då den försöker koppla ihop mängdbegreppet med rörelseforskningen. Den använder sig dock i större utsträckning av Hardt och Negris analys av samhällets förändring än av sociologiska teoretiker. I grunden handlar det om hur mängden är en ontologiskt konstituerande makt, som konstituerar det gemensamma.

Mängdbegreppets bräcklighet och dess ambivalenta karaktär undersöks med hjälp av Guattaris begrepp ”subjekt-grupp”, vilket är en form av grupsammansättning. Med hjälp av detta begrepp och dess tvilling den ”tyglade gruppen”, kan man tolka in en kritik mot mängdbegreppet i sig, men uppsatsen är alltså främst ett försök till analytisk förståelse.

Nyckelord: Autonomi, mängd, kapitalism, sociala rörelser, global rättviserörelse, post-fordism, konstituerande makt, motstånd.

Kap. 1 – Inledning	
1.1 Bakgrund och frågeställning	sid. 3
1.2 Metod och empiri	sid. 5
1.3 Disposition	sid. 6
Kap. 2 – Det post-fordistiska och globala samhället	sid. 8
2.1 Produktionsordningens metamorfosis	sid. 8
2.2 Den globala arenan och mängden	sid. 14
2.3 Den konstituerande makten	sid. 18
2.3.1 Fragmenterade individer	sid. 22
2.4 Vi är alla virtuoser	sid. 25
Kap. 3 - Kreativa subjektiviteter och tillblivande minoriteter	sid. 29
3.1 En deleuzoguattariansk minoritetspolitik	sid. 32
3.1.1 Faran för subjekt-gruppen	sid. 36
3.2 Nätverksstrukturer, representation och ontologi	sid. 39
Kap. 4 - Internet som modell – resistance @ online . net	sid. 43
4.1 Internet som en modell för mängdens organisatoriska struktur	sid. 44
4.1.1 Kommunikation som frigörande-i-sig?	sid. 46
4.2 De nya allmänningarna och det gemensamma	sid. 49
Kap 5. – Kritiska punkter	sid. 51
5.1 <i>Imperiet</i> – överstatlig eller synonym för USA?	sid. 52
5.2 Den post-fordistiska produktionsordningen	sid. 53
5.3 Synen på <i>folket</i> och den <i>professionella arbetar-</i> <i>klassen</i>	sid. 54
Kap. 6 - Avslutande diskussion	sid. 56
Litteraturlista	sid. 59

1. Inledning

1.1 Bakgrund och frågeställning

Grundantagandet i denna uppsats är samhällets och arbetets förändring. Överallt tycks man se tecken på det, en ökad ”informationalisering”, en annan form av yrkespraktik. En ökad individualisering, varje människa för sig, men samtidigt något annat. Samtidigt med denna ökade konkurrens mellan människor, så finner man överallt gemensamma aktioner och kollektiva handlingar som på många sätt skiljer sig från tidigare organisations- och ageringsmönster. I denna till synes atomiserade era av kapitalistisk konkurrens tar världens största demonstration plats. Den 15e februari 2002 väljer ett antal miljoner människor världen över att göra gemensam sak och tala ut mot den föreliggande attacken mot Irak från USA:s sida. Man finner att demonstrationer äger rum relativt ofta och på vitt skilda platser över hela världen, ”proteststormen” har det kommit att kallas av vissa. De har alltid ägt rum givetvis, men aldrig i denna skala, så ofta, och med den organisatoriska form som de nu har. För det är just det som är intressant, den förändring som ägt rum som vid första åsynen ser ut som en frånvaro av paroller, men som trots det är en samling under en gemensam sak – en bättre värld, en värld med global rättvisa.

Med samhällets förändring följer en omställning av strategier från de sociala rörelserna. Strategiernas korrigerande är inte bara en effekt av den kringliggande miljöns metamorfos, utan löper parallellt med att nya subjekt produceras, och nya subjektspositioner inrättas. Folk har nya behov, behov som andra generationer av sociala rörelser inte hade. Till exempel immateriella krav, inte bara krav till liv och välfärd, utan också till rättigheten att koppla samman ontologi och etik. Kanske Foucault belyste det mest adekvat när han skrev följande i *Viljan att veta*: ”Det är livet mycket mer än rätten som har blivit insatsen i de politiska striderna, även om parterna påstår sig kämpa för rätten. ’Rätten’ till livet, till kroppen, till hälsan, till lyckan, till behovstillfredsställelse, ’rätten’ att bortom allt förtryck och all ’alienation’ återfinna *vad man är* och *allt det som man kan bli*” (Foucault 2002: 145-146). Att kämpa under paroller som ”vi vill inget”, eller ”vi vill ha allt”, likt Bartleby i Melvilles berättelse med samma namn, som ”föredrar att inte”.¹ Att inte kämpa för något *specifikt*, innebär att kämpa för allt, ty det är samma sak som att kämpa för potentialiteten till det som

¹ Nog är skälen många till att både Hardt och Negri, och Agamben (likväl Deleuze), alla har skrivit om denna romankaraktär.

inte-är.² Att kämpa för att det aktuella tar del av det potentiella, det som ständigt flödar utöver det som är aktualiserat och förknippat med makt. Inte nödvändigtvis repressiv makt, då jag i denna uppsats snarare använder mig av en maktanalys som är inspirerad av Foucault. Det är som att ställa potentialitetens fortgående flöde, mot aktualitetens läsning av samma flöde.

Hela livet har blivit reducerat till lönearbete, och underordnats kapitalismens strävan efter profit. Foucault upptäckte det väldigt tydligt med sitt begrepp *bio-makt*, där makten tagit själva livet som sitt objekt. Den franske filosofen Gilles Deleuze skriver i sin bok om Foucault följande; "Livet blir motstånd mot makten när den tar livet som objekt" (Deleuze 1990: 136). Att vara emot, som Michael Hardt och Antonio Negri skriver i *Imperiet*, blir i detta tidevarv av reell underordning, när makten infiltrerat själva subjektivitetsproduktionen, ett *vara-modus*. Det innebär inget annat än en korrigerings av tillvaron. Det innebär en förändring i sättet att förhålla sig till sin omvärld ur en ekologisk synpunkt, sin sociala omvärld, och därigenom en förändrad relation till sig själv. I den franske tänkaren Guattaris verk *The Three Ecologies* (Guattari 2000), som är ett verk vilket belyser ekologiska frågor, beskrivs hur det är på tre plan som människan måste förändras för att planetens ekologiska tillstånd ska kunna förbättras eller åtminstone bibehållas. De tre planen som däri beskrivs är just det mentala, det sociala, och det ekologiska, vilka alla tre är *relationer* som människan uppehåller, men som alltså måste förändras. Det är i kärnan av dessa relationer som subjektiviteten bildas, vilket är varför själva den subjektivitet som befrämjas av kapitalismen måste övervinnas, för att kunna förändra förhållningssättet till dessa tre element.

En grundtanke i den litteratur som jag rört mig i, är att det nu finns ett "nytt" politiskt subjekt, vars heterogenitet betonas. Det är inte en ny klass, och inte ett nytt folk, utan snarare en "mängd". Mängden (*multitudo*) är ett politisk-filosofiskt begrepp som används både av Hobbes och Spinoza. Det används som ett alternativ till folk-begreppet när det gäller frågan kring politisk legitimitet. Folket, i Hardt och Negris tolkning, representerar en form av mellanting mellan befolkningen [population] och den suveräna makten (vare sig det rör sig om aristokrati, monarki, eller demokrati). I en demokrati har *folket* som funktion att legitimera den makt som förlänas makthavarna, som anses vara representativa för det folk som gett denna makt. Folket är dock, menar Hardt och Negri, en *reducering* av befolkningens inneboende differens och dess interna skillnad. "Folket" tjänar som ett utslätande av

² Likt Wright skriver om "wildcat"-strejker som företogs av autonoma arbetare i Italien under 70-talet: "The most important property of these wildcats lay in their refusal to play by the established rules of industrial relations; instead, they were unpredictable, they excluded the union from the direction of the struggle and 'they demanded nothing'" (Wright 2002: 76).

befolkningens egentligen *heterogena karaktär*. På grund av detta utslätande, och den representativa demokrati som blir den oundvikliga följd, används folkbegreppet mer som en instans för att legitimera politisk makt av de makthavare som besitter den, snarare än att vara den position där den politiska makten egentligen återfinns (se Hardt och Negri 2004: xiv och 79; Negri 2004b: 111-112). Mängden kan i sin tur beskrivas som ett löst sammanhängande nätverk av subjekt som bibehåller en inre differens till förmån för det homogena subjekt som både Hobbes och Spinoza, och Hardt och Negri med dem, menade att folket var. Hobbes var däremot en motståndare till mängden, och menade att det var kaotiskt och inte gick att lita på, och ville istället upprätthålla ett sammansatt *folk* (som en stabil organism) medan Spinoza menade att mängden är grunden för den absoluta demokrati som han ville se (Spinoza 1957). Hardt och Negri delar Spinozas positiva syn på mängden. Givetvis finns det en viss problematik som uppenbarar sig varje gång man talar om något nytt, det kan alltid ifrågasättas i hur stor grad detta nya egentligen skiljer sig från det gamla. Därför ämnar jag att i denna uppsats undersöka skillnader mellan det fordistiska och det post-fordistiska samhället, denna skillnad är signifikant för frågan om de motmaktsmöjligheter som finns tillhands. Varför har detta nya politiska subjekt kommit in i rampljuset igen, efter att ha blivit så kategoriskt avfärdat av politisk teori alltsedan Hobbes och fram till våra dagar? Vad fyller det för nytta?

Frågeställning: *Vilka former tar sig motmakten i det man brukar kalla för det post-fordistiska (och post-moderna) samhället? Är mängden ett begrepp som på ett adekvat sätt förmår oss att förstå sociala rörelsers förändrade villkor?*

1.2 Metod och empiri:

För att försöka förstå detta begrepp "mängden", så anser jag att det är bäst att ägna sig åt textanalys. Jag kommer inte att möta texterna från ett litteraturvetenskapligt eller språkfilosofiskt håll, det vill säga jag kommer inte att undersöka huruvida texterna har en intern koherens eller inte. Istället kommer jag att använda mig av texterna för att analysera motmaktens möjligheter. Dessa texter är min empiri och det finns många skäl till varför jag naturligen håller mig till just texter. Att införskaffa en egen empiri, både genom observationer och med intervjuer, skulle vara nästintill omöjligt, men jag kommer dock att använda mig av sekundära data för att se huruvida det finns någon resonansbotten i Hardt och Negris teser hos sociologiska forskare. Detta av det enkla skälet att jag fokuserar på *produktionsprocessen generellt*, och motmakten *i största allmänhet*. Jag skulle kunna intervjua representanter från

båda sidorna, aktivister och arbetsledare eller managementteoretiker, men uppsatsen skulle i såna fall få lov att begränsa sig till just de sfärer som jag skulle ha undersökt. Till exempel hur just *denna* grupp kämpar mot kapitalet, eller just *detta* företags managementfilosofi. Jag har velat undvika denna specificering. En av uppsatsens teser är att samhället har genomgått en förändring från disciplinsamhälle till kontrollsamhälle, och att kontrollen har blivit allrådande (likt den marxistiska *reella underordningen*). Frågan blir i ett sådant avseende *vem* man ska intervjua, var hittar man denna representant som kan sägas ge det ansiktslösa ett ansikte? Bristen på empiri kan även tolkas som en implicit kritik mot Hardt och Negri, då de använder empiri väldigt sparsamt.

För att förstå skillnaden mellan den fordistiska och post-fordistiska produktionsordningen har jag tagit med många texter för att stödja mina antaganden. Till exempel de analyser av samhället som *autonomia*-rörelsen i Italien gjorde under 70-talet.³

Men jag kommer även att läsa texter av sociologer som intresserat sig för villkoren för sociala rörelser. Jag kommer att använda mig av deras analyser för att försöka förstå syftet med ett begrepp som mängden, samtidigt som jag genom dem försöker förstå hur motmakten kan komma att ha användning av ett sådant begrepp. De sociologer jag kommer att använda mig av i detta syfte är främst Della Porta, Diani, och Melucci.

Jag har även försökt att läsa mängdbegreppet *genom* de franska filosoferna Gilles Deleuze och Felix Guattari, för att genom deras tankar om minoritetspolitik, subjekt-grupper och subjektiveringsprocesser närma mig en förståelse av vad det innebär att vara en komponent i mängden rent biopolitiskt.

Slutligen har jag valt att studera texter från rörelsen själv. Till exempel antologierna *We Are Everywhere* (Notes from Nowhere (red.), 2003), och *On Fire* (One Off Press (red.), 2001). Båda innehåller korta uppsatser som berör vissa aktioner och händelser i rörelsens historia. Medan *On Fire* fokuserar sig på toppmötet i Genua 2001, och dess förhållande till mängden, så innehåller *We Are Everywhere* en lång rad av olika texter från olika rörelser. Jag kommer även att använda mig av artiklar från tidskrifter som *The Commoner*. Jag har valt att göra detta då en uppsats om sociala rörelser helt enkelt inte kan undgå att låta sitt studieobjekt komma till tals. Jag vill dock understryka att det är omöjligt att finna en representation eller representant för ett subjekt som inte låter sig representeras som ett homogent sådant.

³ Autonomia-rörelsen var en politisk rörelse som existerade i Italien under 60- och 70-talet. Det är ur denna rörelse som den teoretiska fråga som kallas autonom marxism tar sin avstamp. Negri har sin teoretiska bakgrund både i denna politiska rörelse, och hans samarbete med Hardt kan till viss del ses som en fortsättning på de teorier kring det post-fordistiska samhället och möjligheterna till motstånd som finns däri som den autonoma marxismen använde sig av.

1.3 Disposition

Uppsatsen inleds med en betraktelse över hur samhället förändrats och då främst ur två aspekter – globaliseringen och förändringen av arbetet från fordistiskt arbete till immateriellt arbete. Här kommer jag att ta del av många olika källor, främst Meluccis, Negris och Virnos. Även Marx kommer att figurera latent i denna sektion, genom sina teorier om den reella underordningen. Här finns även en central del av uppsatsen, då jag diskuterar uppdelningen mellan konstituerande makt och konstituerad makt.

I det tredje kapitlet kommer jag att specifikt behandla motmakten som fenomen. Den politiska praxisen är föremålet för analysen, och jag kommer att analysera olika organisationstyper med hjälp av Guattaris analys av grupper, samtidigt som jag sätter denna politiska praxis i relation till en post-strukturalistisk filosofi där tankar kring etik, ontologi och politik är väldigt tätt sammanknutna. Här finns även en affinitet med den reella underordning som Marx talade om, och som jag behandlar i det andra kapitlet, och ett *tänkande utan utsida*, det vill säga ett immanenstänkande.

Internet är ett viktigt verktyg i de nya sociala rörelserna, och i kapitel fyra kommer jag att se på detta fenomen ur ett större perspektiv. Både hur Internet har spelat en strategisk roll allt sedan zapatisterna skickade ut sina första nyhetsbrev till organiserandet av de massiva protesterna i Seattle 1999. Det är även på internet som kampen mot kapitalismen på många plan fortsätter, genom t ex piratkopiering och liknande.

Sedan följer en mer kritisk diskussion av Hardt och Negris grundläggande teser. Jag tar upp lite av den mest förekommande kritiken som förs mot dem, både från annat håll (Zizek och Nyberg), lika väl som i deras egen teoretiska fåra (Agamben). Jag kommer även att hörsamma sociologer som kritiserat det post-industriella samhällets existens, vilket får en viss vikt då Hardt och Negris tolkning av mängdbegreppet och autonomins möjlighet lutar sig tillbaka på denna tes i en väldigt stor utsträckning.

Efter detta, slutligen, kommer en avslutande diskussion där jag kommer att använda mig av *Notes From Nowhere* för att summera diskussionen.

2. Det post-fordistiska och globala samhället

”The whole of society is placed at the disposal of profit”

“The socialized worker is a kind of actualization of communism, its developed condition. The boss, by contrast, is no longer even a necessary condition for capitalism.”

- Antonio Negri (1989: 78 och 81)

“Every human aspiration, desire, and creative impulse will find its place within the commodity-form: those that refuse are condemned to oblivion.”

- Nick Dyer-Witheford (1999: 138)

Samhällets och arbetets förändring får vittgående konsekvenser för villkoren för social kamp. Detta är detta kapitelns grundpremiss. Jag försöker att visa hur dessa villkor har förändrats enligt Virno och Hardt och Negri, och undersöka vad denna förändring innebär och var den härstammar ifrån. Begreppet konstituerande makt får här en stor betydelse, då det är det skapande, det producerande, som frigörs till vissa gränser för att producera mervärde, det vill säga stå i kapitalets tjänst.

2.1 Produktionsordningens metamorfosis – från fordism till post-fordism

”In the expression of its own creative energies, immaterial labor thus seems to provide the potential for a kind of spontaneous and elementary communism.”

- Hardt och Negri (2000: 294)

Enligt de teoretiker som jag tagit del av, innebär förändringen en skillnad i organiserandet av arbete. Om fordismen var ett hierarkiskt uppbyggt system där arbetet företogs vid det löpande bandet, och som även präglades av en betoning på det fysiska fabriksarbetandet, som producerade materiella produkter, så skiljer den sig från det som brukar kallas för det post-fordistiska, eller som sociologen Alberto Melucci kallar för det *komplexa* samhället. Här är istället det som produceras information, en immateriell produkt (exempelvis inom media- och databranschen), arbetet har ”intellektualiserats” (begreppet ”det allmänna intellektet” har

blivit viktigt för att förstå arbetets förändring). Virno menar att "capitalists buy the *capacity* for producing as such, and not simply one or more specific services" (Virno 2004: 82). Det som säljs är en möjlighet, en potentialitet, snarare än en färdig produkt. Detta innebär att kapitalismen måste uppamma potentialiteten, vilket alltid är en fara, eftersom potentialiteten (*potentia*) alltid är explosivt, dynamiskt och oregerligt.⁴ Men här ligger även en viktig poäng och ambition för sociala rörelser, att få detta frigörande av dynamisk kreativitet och produktivitet att fortgå. Likt filosofen André Gorz skriver, handlar det om "möjligheten för människornas autonomi att utvecklas oberoende av det behov företagen har av den". (Gorz 1999: 101)

Istället för att stängas inne i en sluten fabrik har produktionen flyttats ut i samhället, och hela samhället har enligt de autonoma teoretikerna blivit till en social fabrik. Hela livet reduceras till arbete, och man kan här finna beröringspunkter med Foucaults begrepp "bio-makt", som i Virnos läsning får ett syfte, nämligen att skapa subjekt som är kapabla, villiga, och fogliga nog att fungera som arbetskraft (Virno 2004: 83). Men bio-makt⁵ och det foucaultska disciplinsamhället hade mer likheter med vad vi kommer att kalla massarbetaren (se nedan) än med den sociale arbetaren. Hela samhället var genomsyrat av en form av disciplin som syftade till att bilda en arbetskraft. Många analyser som egentligen rör den fordistiska eran visar på att hela samhället var lagt under kapitalets ordning (genom staten) även då, t ex Althusserns arbeten om ideologiska statsapparater eller Adorno och Horkheimers arbete om kulturindustrin. Men om allt lades under kapitalet för att kunna vara produktivt åt det (vid ett senare tillfälle (efter utbildningen) och den rätta platsen (fabriken, arbetsplatsen)), så har under post-fordismen även detta som försiggår utanför arbetstid och -plats blivit produktivt i sig. Varje social relation och kreativitet har blivit produktivt *i sig* för kapitalet, producerandes immateriella produkter som tjänster, uttryck, symboler och logotypers värde.

⁴ Antonio Negri har gjort mycket av skillnaden mellan *potentia* och *potere*, skillnaden mellan potentialitet och makt, förmåga och administrerandet av denna förmåga. T ex i *Insurgencies* (Negri 1999). Potentialitet är tillblivandets manifestation. Skillnaden mellan (konstituerande) *kraft* och (konstituerad) *makt* som Negri använder, består i skillnaden mellan potentialitet (*potenza*) och etablerad, administrativ och repressiv makt (*potere*). Denna makt är repressiv ur den bemärkelsen att den hindrar flödet, den stoppar det. Den hindrar potentialiteten från att gå vidare, och *låser* istället fast den vid vissa fasta betydelser, koordinater, och institutioner eller gruppkonstellationer. Den konstituerade makten är som en konstitutiv kraft som har förlorat sin potentialitet, sin "*potentia*". Potentialiteten däremot, söker ständig variation och differentiering, "potential rolls in to roll on, in an experimental openness of clutter and invention." (Massumi 2002: xxxiii)

⁵ Det begrepp som Foucault använde sig av för att visa hur den administrativa makten (staten, den suveräna maktens innehavare, etc) har tagit själva livet som sitt föremål, med formandet av subjekt som är villiga och kapabla att arbeta (genom en subjektiveringsprocess som går genom statens institutioner som skola, universitet, arbete).

”Den sociala fabriken stänger aldrig.” Vad det handlar om är att den kapitalistiska produktionsprocessen aldrig upphör menar Hardt och Negri. Det finns inte längre någon klar distinktion mellan fritid och arbetstid. Detta har att göra med hur arbetet ändrat sig, från det fordistiska löpande bandet, till det post-fordistiska, där utvinnandet av mervärde aldrig vilar.⁶

Text skriver Virno: ”In Fordism, according to Gramsci, the intellect remains outside of production; only when the work has been finished does the Fordist worker read the newspaper, go to the local party headquarters, think, have conversations. In post-Fordism, however, since the ‘life of the mind’ is included fully within the time-space of production, an essential homogeneity prevails.” (Virno 2004: 103).

Att den sociala fabriken aldrig stänger innebär egentligen två saker. Den ”fria tiden” utanför arbetet lemmas in i arbetstiden just genom att fritiden har blivit en arena där arbetskraft inte bara *reproduceras*, som under den fordistiska eran. Precis som vi nyss nämnde är fritiden inte en tid som är fri från produktivitet, för som Hardt och Negri beskriver det: ”In the industrial paradigm workers produced almost exclusively during the hours in the factory. When production is aimed at solving a problem, however, or creating an idea or a relationship, work time tends to expand to the entire time of life. An idea or an image comes to you not only in the office, but also in the shower or in your dreams” (Hardt och Negri, 2004: 111-112). Det faktum att den ”sociala fabriken aldrig stänger” innebär även att stora krav på prestation ställs på arbetare, och kan vara ett av skälen till den stora utbrändhet och sjukskrivningar på grund av stress som är så vanligt förekommande. Man ska kanske inte läsa in alltför mycket i detta, men det kan ändå tjäna som ett empiriskt belägg för att visa en tendens där arbetet tar upp allt större del av folks tid.

Detta går att associera till Deleuzes ”Post-skriptum om kontrollsamhället”, där kontrollen har blivit allrådande, och således finns det inga noder i nätverksamhället som inte är satta under kontroll, under inspektion (även om det bara rör sig om en potentiell sådan). Men, och detta menar Negri (och Deleuze och Guattari med honom) är väldigt viktigt, då kontrollen, makten, finns överallt, så finns även motståndet överallt, vilket kan vara skälet till varför många sociologer med inriktning på sociala rörelser beskriver dessa i termer av en fragmentering av kamper, snarare än *en* central kamp (Della Porta och Diani 1999: 11-13). Begreppet ”motstånd” måste dock här definieras – det blir i Hardt och Negris terminologi ett rent pragmatiskt och nästan ”vardagligt” motstånd. En reaktion mot en viss social relation, och

⁶ Att produktionen av subjektiviteter även nu inlemmas i det större kontrollsamhället är ett tema som Hardt och Negri utvecklar i *Empire* (Hardt och Negri 2000: 195-198).

definierandet av sig själv som t ex "student" eller "arbetare", till förmån för en ny identitet och därigenom en ny förmåga att handla. Kanske samhällsvetaren John Holloway beskriver det bäst då han ser motstånd som ett sätt att inte acceptera de rådande maktstrukturer och sociala relationer som man är placerad i, utan istället bejaka det "nej" som är en *reaktion* mot dessa relationer, och som Holloway menar finns inom oss alla.⁷ Filosofen Fredrika Spindler menar att Hardt och Negris verk representerar en "verktygslåda, inte ett evangelium" för att förstå de nya maktkonfigurationerna, och hur man kan agera annorlunda (Spindler 2002). Motstånd handlar i vilket fall om att ta *avstånd* från en viss praxis, en enkel reaktion mot något som man inte sympatiserar med, eller som man inte kan tolerera. Konstruerandet av något nytt, motmaktens rent positiva sida, är förbehållen den konstituerande makten, som är en annan aspekt av "emot-varandet". Detta emot-varande beskrivs med andra termer hos sociologen Alain Touraine, som menar att subjektet träder fram i en "vägran", en vägran som vägrar att underordna sig under den globala marknaden och den kommunitaristiska sekterism som är dess direkta motpol och konsekvens (Touraine 2002: 93). Vägran, eller emot-varandet, blir i detta fall något direkt påtagligt, ett motstånd i vardagen - som är en nödvändighet för att kunna fungera som ett subjekt som har kontroll över sitt liv.

Motståndet kan ta väldigt olika former, då ju arbetet i sig har förändrats. T ex så är *arbetsvägran* en sådan motståndsstrategi. Man skulle kunna säga att det för dessa handlar om att arbetarna inser sin makt så som arbetskraft, vilket är en definition som blivit ålagd av en kapitalistisk relation mellan just arbetsköpare och arbetssäljare, men arbetsvägran innebär att man inte deltar i denna produktionsrelation, eller finner den legitim. Då nu produktionen har flyttat ut från fabriken och istället blivit allmän och biomakt (det vill säga makt över livet självt), producerandet av subjektiviteter, så får arbetsvägran en helt annan betoning. Det innebär ett vägrande av sig själv, av den subjektivitet som den kapitalistiska produktionen ger som modell (identifikationen med "konsument" på fritid t ex), och får således helt andra konnotationer. Inte bara av motstånd mot denna identitet, utan skapandet av en ny identitet: således får "the refusal of work" fler av det drag som är karakteristiska för motmakten i sig, inte bara motståndet, utan även potentialen att vara en konstituerande kraft, skapandes nya identiteter, ständigt tillblivande.⁸

⁷ Se Holloway (2002: i synnerhet kap. 1 och 4).

⁸ Det höga antalet sjukskrivningar i Sverige skulle, med viss modifikation och en stor del reservation, kunna ses som en form av arbetsvägran (ett bejakande av det "nej" som Holloway talar om). Men i grunden handlar arbetsvägran snarare om att erbjuda *motstånd* på en arbetsplats eller liknande.

Det post-fordistiska skedet är eran av vad Marx kallade för den ”reella underordningen”.⁹ Detta får, enligt Hardt och Negri, som konsekvens att allt blir produktivt och inlemmas i den post-fordistiska kapitalismen, och människor kan skiljas från den slutna fabriken, och istället ägna sig åt annat, då arbetet ändå har intellektualiserats till förmån för det immateriella arbetet, och varje tanke potentiellt kan fångas in och gynna den post-fordiska kapitalismen.

En viktig distinktion kan göras mellan dessa två produktionsförhållanden, teoretiker av den autonoma skolan (framförallt Negri) kallade arbetaren i den fordistiska eran för *massarbetare*, som dock har kommit att ersättas av vad Hardt och Negri kallar för *den sociale arbetaren*.

Den sociale arbetaren har fått sitt namn av det faktum att han eller hon främst arbetar med sociala relationer. Antonio Negri menar att det är genom själva det sociala samarbetet som denna arbetare är produktiv. Massarbetaren stod vid det löpande bandet där kreativiteten inte var en lika stor dygd för arbetsledningen som lydnaden, och ständigt innesluten i en sträng hierarki i vilken arbetaren vid det löpande bandet var fast på botten och således hade väldigt lite att säga till om när det gäller de egna arbetsvillkoren (vilket givetvis ger legitimitet och existensberättigande för fackorganisationerna). Det fordistiska systemets taylorism har kommit att ersättas av den post-fordistiska så kallade *toyotismen*. Denna toyotism innebär att man arbetar i små självbestämmande team, i en grupp med andra människor. Det handlar här om att arbetarna ska vara kreativa, för det är denna kreativitet som kapitalet sedan lägger beslag på, men det handlar även om en hög grad av samarbetsförmåga.¹⁰ Adam Arvidsson skriver i en uppsats, att detta innebär att det post-fordistiska företaget ”inte strävar efter att reglera de anställdas interaktion, utan släppa den fri under kontrollerade former. Det postmoderna företaget försöker inte så mycket styra sina anställda som det försöker socialisera in dem i en ’kultur’ som får dem att vilja rätt saker själva.” (Arvidsson 2002: 37). En sociolog som undersökt hur användandet av arbetskraft förändrats i produktionen är Paavo Bergman, som menar att det finns en skillnad mot den tayloristiska eller fordistiska produktionsordningen och den som växte fram under 90-talet: ”jämfört med traditionellt tayloriserat industriarbete är skillnaden onekligen påfallande: ostandardiserade, komplexa arbetshandlingar med höga krav på självorganiserat samarbete och problemlösning”. (Bergman 1995: 367)

⁹ Den reella underordningen innebär att hela samhället har inlemmats i kapitalets ackumulations- och produktionsprocess. Detta till skillnad från den formella underordningen, enligt Marx ett tidigare stadium, där det fortfarande fanns zoner och produktionsprocesser som var ”utanför” kapitalet (Marx 1864).

¹⁰ Vilket är tydligt då många platsannonser kräver altruism, samarbetsvilja och –förmåga över kunskap, eller tillsammans med kunskap. Se t ex Persson (2003: 18-22) där han diskuterar efterfrågan på social kompetens i arbetslivet och platsannonsernas värld.

Syftet med arbetet har också förändrats, till exempel så skriver Arvidsson att ”man arbetar inte längre enbart för sin lön, utan också för den meningsfulla identitet som företagskulturen kan ge. Varor värderas inte huvudsakligen för sina bruksvärden, utan för det medlemskap i en livsgemenskap, den delaktighet i en autentisk ’kultur’, som deras användande kan ge.” (Ibid.) Det man märker är hur arbetet har blivit biomakt, det skapar en subjektivitet och profiterar direkt på denna. I det post-fordistiska och globala samhällets rotlöshet ges identiteten av de varor man använder och köper, och för att tilldelas en identitet som dock aldrig blir långvarig (eftersom det flexibla arbetet under den post-fordistiska eran präglas av korttidskontrakt och tillfälliga anställningar). Arbetet har i vilket fall fått en stor betydelse för skapandet av subjektiviteter och identiteter. Det är biomakt i den mån det allt oftare handlar om att skapa och kontrollera begär och viljor.

Vilka belägg finns det då för att samhället har förändrats? Inte många egentligen, då det är svårt att finna belägg för en *tendens* i produktionsordningen. Hardt och Negri skriver i *Multitude* att de enda belägg de finner för att arbetet har förändrats till en alltmer immateriell ordning är anställningstrender (Hardt och Negri 2004: 114). Arbetsköpare kräver en allt högre *samhällelig kompetens* när det gäller att anställa folk (se återigen Persson 2003). Till exempel en högre vikt som fästs vid social kompetens, vilket implicerar att man förmår producera inom en immateriell sfär – skapandes affekter, kommunikation och socialt samarbete, eller ”mänskliga” produkter. Att hänvisa till tendenser kan tyckas som ett något dåligt bevis för att den post-fordistiska produktionsordningen blivit en faktiskt existerande verklighet, men det pekar ändå på en förändring i produktionsordningen; från skapandet av materiella produkter till skapandet av tjänster, affekter, och Kooperation. Om man vill gå utanför Hardt och Negris litteratur för att undersöka denna tendens kan man gå till den sociologiska litteraturen. Där finns många belägg och diskussioner om denna nya produktionsordning. Ett sådant exempel är Castells verk *Nätverksamhällets framväxt* (Castells 1998), där man möter en bitvis empirisk diskussion, uppblandad med en abstrakt, närmast filosofiskt, resonemang. I synnerhet kapitel tre och fyra i Castells nyss nämnda verk innehåller en diskussion med empiriska belägg för denna post-fordism som Hardt och Negri menar vara en tendens. Genom att påpeka att det bara är en tendens är Hardt och Negri även stringenta med Daniel Bells förståelse av det post-industriella samhället. Bell, som lanserade begreppet i större skala inom samhällsvetenskaperna, menar att övergången till det post-industriella (som är ekvivalent med post-fordism) samhället *inte* innebär att alla helt plötsligt sitter och arbetar med datorer, utan precis som det fordistiska samhällets produktionsordning fortfarande innehåller agrara

element, och jordbrukare, så bibehåller det post-fordistiska samhället element som ligger närmare den klassiska industrialismen än de "white-collar workers" som man finner i den avancerade kapitalismens länder: "The post-industrial society [...] does not *displace* the industrial society, just like an industrial society has not done away with the agrarian sectors of the economy'. The agrarian and industrial sectors might still be significant in the post-industrial society, but the majority of workers will not be directly involved in these activities" som sociologen Lars H. Hansen förklarar det (Hansen 2001: 30). Castells undersöker huruvida det, i de utvecklade länderna, finns belegg för att en yrkeskategori som fokuserar på egen kreativitet, information och kognitivt arbete, och menar att det i t ex USA 1991 var 57,3 % (Castells 1998: 226) av arbetskraften som hade så kallade "manschetttyrken", det vill säga jobbade som administratörer, fria yrkesutövare, tekniker, vars främsta arbetsunderlag är information och kognitivt "know-how". Även i Tyskland och Japan tillhör en stor del av arbetskraften denna kategori, men den överstiger ännu inte 50 % av den totala sysselsättningen (Ibid.). Castells genomför en sysselsättningsprognos, med stöd av statistiska data från US Bureau of Labor Statistics, och menar med stöd av dessa data att "huvuddelen av den nya jobbtillväxten i Förenta staterna beräknas ske inom 'servicedivisionen', vars huvudkomponenter är *hälsovårdsservice* och *kommersiell service*". (Castells 1998: 230) Hälsovårdsservicen är ett klassiskt post-fordistiskt jobb, som erbjuder en samhällelig tjänst, den producerar en vara som inte överlever sin produktion, och kräver ett socialt know-how (med ett stort krav på social kompetens). Denna sysselsättningssektor förväntas fortsätta öka varje år, och vid 2005 i USA stå för 8,7 % av allt lönearbete utanför jordbruket, vilket närmar sig siffran för industrisysselsättning, som vid samma år förväntades ligga på 14 %, med en stadig minskning år för år (det är viktigt att poängtera att hälsovårdsservice inte är det *enda* post-fordistiska yrket, utan används här enbart som ett exempel på en viss sektor av post-fordistiska produktion) (ibid.).

2.2 Den globala arenan och mängden

Arbetets förändring är givetvis viktigt för sociala rörelser och mängden. I den politiska tradition vi här rör oss inom är det traditionellt sett arbetarklassen som är det klassiska aktiva subjektet som ändrar samhället, så en ändring av deras yrkes- och livsvillkor får stora konsekvenser för deras organisatoriska förmåga och deras enhet. Men globaliseringsprocessen är en minst lika viktig aspekt av dessa nya sociala rörelser.

Detta har märkts tydligt på många demonstrationer, som t ex den i Seattle 1999, starten av den *nya* proteststormen och –formen. Seattle var inte bara heterogen till sin form p g a den mängd

organisationer som var där, allt från fack- till miljökampanjer, socialister och anarkister.¹¹ Under de närmsta åren efter 1999 var det på samma sätt. Man behöver bara tänka på alla de aktivister som kom från olika hörn under Bushs besök i Göteborg 2001, eller ett ännu bättre exempel vore Genua samma år, några få veckor senare. Detta har delvis förändrats sen 11:e sept 2001, vilket är ett problem jag ska ägna mig åt nedan.

Seattle 1999 i all ära, men formerna för att globalisera motståndet kan spåras tidigare.¹² Då i synnerhet 1996, när Zapatisterna i Chiapas skickade ut en inbjudan till sociala rörelser och aktivister runt om i världen, en inbjudan att delta i vad de kallade "First Intercontinental Meeting for Humanity and Against Neoliberalism". Subcomandante Marcos, Zapatisternas maskerade talesman, uttryckte sina tvivel om hur många som skulle orka ta sig den långa vägen både till Mexiko, och sedan vidare in i Lacandónjungeln där mötet skulle hållas. Det blev dock en succé när mötet väl hölls i juli, med över 3 000 aktivister från mer än 40 länder och fem kontinenter. "Berlin squatters sporting green mohawks exchanged tactics with Mayan rebels in ski masks; the mothers of the disappeared of Argentina swapped stories with French strikers; and Iranian exiles listened to Rage Against the Machine ... This was the beginning of the movement as a global entity, a movement that was about to radically redefine the political landscape".¹³ I en text skriven med anledning av detta möte skrev Marcos:

We declare: That we will make a collective network of all our particular struggles and resistances. An intercontinental network of resistance against neoliberalism, an intercontinental network of resistance for humanity. (Subcomandante Marcos, 2003; 37)

Faktum är hursomhelst att sociala rörelser har blivit *globala* sociala rörelser. Olika kamper kopplas ihop, precis som olika noder i mängdens nätverksstruktur. Det tycks vara som så att alla globala rättviserörelser har kopplat samman sina kamper, och om en nod aktiveras så aktiveras minst tre-fyra-fem... noder i dess direkta närhet. Det är inte illa att en rörelse som av media en gång döptes till "anti-globaliseringsrörelsen" är just så globala och samarbetar över både nationsgränser såväl som organisationsgränser. Den globala rättviserörelsen försöker åstadkomma förändringar på just en global nivå, vilket är varför det vore omöjligt för dem att arbeta inom nationens snäva gränser, som under tidiga 1900-talet var vanligt för

¹¹ Se Larsson (2001)

¹² Givetvis har t ex vissa delar av arbetarrörelsen fungerat på ett internationellt plan ("Arbetare i alla länder..."), men detta gäller alltså dateringen av den organisations- och protestform som nu har tagit form.

¹³ Notes from Nowhere (2003: 34)

arbetarrörelser. Eftersom mängdens antagonist, kapitalet, har globaliserat sig, är det alltså nödgat att globalisera även sig själv och sin kamp emot detta kapital.

Kapitalet har globaliserat sig själv i sin ständiga jakt på nya marker att exploatera, ny arbetskraft och en större reservarmé, och givetvis nya konsumenter. Allt detta hänger ihop med tesen om den sociala fabriken. Det finns inte längre någon *utsida* i förhållande till kapitalismen, utan den har underkastat hela livet på en global skala.¹⁴ För sociala rörelser innebär detta att de måste arbeta *inom* kapitalet men ändå *mot* det. Detta något paradoxala uttalande blir lättare att förstå om man tänker på att kapitalets motståndare, arbetarklassen, som visserligen ständigt motarbetar kapitalet för att uppfylla sina egna krav, vilket beskrivs av den autonoma teoretikern Sergio Bologna som ”kapitalismens dubbel-helix”, just behåller sin status av arbetarklass pga. den sociala relation som är inneboende i den kapitalistiska produktionsordningen.

Det globala perspektivet är ett välkommet element av socialt rörelser, men det är samtidigt möjligt att kritisera vissa aspekter av de autonomas (och då särskilt Negris) teorier kring post-fordismen. För samtidigt som vi lär oss att det ”nya arbetet” baserar sig på information och att arbetet socialiserats, får vi rapporter om sweat-shops i Asien, och bönder som för kamper om rätten till egen mark, et cetera. Det vill säga rapporter om en produktionsprocesser som inte nödvändigtvis är ”post-industriella”, utan följer det industriella samhällets fordism, eller t o m för-industriella produktionsformer (med jordbruk, etc.).

Hardt och Negri menar dock att detta visserligen är en bra poäng, men att den är felaktig. De skriver i boken *Multitude* följande replik till denna kritik (som man kan anta att de har kommit i kontakt med):

Immaterial labor constitutes a minority of global labor, and it is concentrated in some of the dominant regions of the globe. Our claim, rather, is that immaterial labor has become *hegemonic in qualitative terms* and has imposed a tendency on other forms of labor and society itself. Immaterial labor, in other words, is today in the same position that industrial labor was 150 years ago, when it accounted for only a small fraction of global production and was concentrated in a small part of the world but nonetheless exerted hegemony over all other forms of production. Just as in that phase all forms of labor and society itself had to industrialize, today labor and society have to informationalize, become intelligent, become communicative, become affective. (Hardt och Negri 2004; 109)

¹⁴ Rent empiriskt kan man tänka sig att det är svårt att hitta några zoner i världen som är helt autonoma i förhållande till kapitalet, och som således inte är en del av den kapitalistiska världsmarknaden.

Men även om det fortfarande rent kvantitativt finns många arbetssektorer som fortfarande har en "fordistisk uppsättning" är det ett faktum att det immateriella representerar en allmän *tendens*. Man kan exemplifiera detta genom att tänka på hur säden som lantbrukare använder för att få sina produkter att växa, numera har en informationsuppsättning som är copyrightskyddad, det vill säga att man inte får kopiera den hur som helst i syfte att t ex göra säden billigare och så vidare, en strategi som även används inom läkemedelsbranschen. Detta innebär även att någon kan *äga* säden och kunna ta betalt för att bönder använder den (Ibid: 112-113). Enkelt uttryckt är det *informationen* som är det primära, vilken uppsättning säden eller läkemedlet har, men även inom den klassiska industrin har informationen blivit primär. Sociologen Paavo Bergman har i sin bok *Moderna lagarbeten* (Bergman 1995) undersökt den automatiserade industrins förändringar, en industri som tidigare baserades på repetitivt och fordistiskt arbete. Där pekar han ut kunskapen att kunna hantera en högre informationskvantitet som en av de centrala skillnaderna mellan det gamla tayloristiska produktionssättet och den nya toyotismen.

Även *kommunikationen*, som är av stor vikt för den post-fordistiska eran och det immateriella arbetet, har en funktion i förhållande till så kallad "just-in-time"-produktion, som kan innebära gammalt industriellt fabriksarbete, men som alltså ändå är beroende på just en kommunicerad order från ett företag på kanske andra sidan planeten. Vi har även sett hur det immateriella arbetet inte nödvändigtvis har flyttat "ut" från den industriella fabriken, men att arbetets form inom denna fabrik har förändrats. Manuel Castells skriver väldigt utförligt om hur företaget har förändrat i sin interna struktur, och i dess förhållande till andra företag: det vill säga hur produktionsprocessen har förändrats. Istället för att ha en central fabrik där alla komponenter till exempelvis en bil tillverkas, så har produktionen decentraliserats till ett nätverk av underleverantörer (Castells 1998: 169-177). Samtidigt har den interna organisationen förändrats, från det man kallade för "fordism", till det som Castells (och andra) kallar för "toyotism" (ibid.: 166-169). Denna produktionsordning innebär att man är uppdelad i mindre team, med en högre grad av autonomi, och tillsammans försöker lösa en uppgift. Bergman kanske beskriver toyotismen och denna "samarbetande autonomi" på bäst sätt, även om han inte använder de termerna, då han menar att produktionssystemen numera har ett större behov av ett aktivt förhållningssätt (i grupp) till produktionsprocessen: "en hög grad av handlingsfrihet i arbetet, parad med ett aktivt förhållningssätt till detta, var överlag en viktig förutsättning för en fungerande produktion". (Bergman 1995: 375) Bergman beskriver dock

två svenska fabriker, vilket gör det svårt att generalisera detta på en global nivå, på det sätt som Castells tycks göra.

Den autonoma marxismen har en förmåga att se två perspektiv på allting, kapitalismens och arbetarklassens/mängdens, alltid beskådandes historiens framfart från ett underifrånperspektiv, från den konstituerande maktens perspektiv. Vi kommer att återkomma till hur globaliseringen inneburit ett sammankopplande av olika kamper, och hur detta sammankopplande ser ut, när vi diskuterar Internets roll i mängdens konstitution i kapitel fyra. Vi kommer nu dock att ägna oss lite tid åt denna ständiga ”andra” sida av kapitalismen.

2.3 Den konstituerande makten

”Constituent power against constituted power, constituent power as singular subjectivity, as productivity and cooperation, that asks how to be situated in society – and how to develop its own creativity”

- Hardt och Negri (1994: 311)

Den autonoma marxismen skiljer sig på ett viktigt sätt från många andra socialistiska teorier just genom att de anser att arbetarklassens (eller i Hardt och Negris fall mängden) motstånd är det primära. Detta kan inte nog belysas. Det kapitalistiska systemets, eller *Imperiets*, institutioner skapas som en reaktion på mängdens vilja efter mer frihet, frihet från lönearbete, mer kreativa och bekräftande yrken et cetera. Imperiet kan definieras som en global decentraliserad kapitalism. En global makt som inte hämmas av nationsgränser, och på detta sätt är decentraliserad. Men detta Imperium når även ner på subjektets nivå, och Hardt och Negri menar att det direkt försöker styra och reglera mänskligt liv (Hardt och Negri 2000: xv). Man skulle kunna säga att den invaderar på den direkta mänskliga erfarenheten (*Lebenswelt*) och gör således möjligheten till motstånd lokalt. Men i första hand representerar Imperiet ett försök att förstå den globala ekonomin och dess decentraliserade rörelse, som sker utan någon central maktanhopning i en viss nationalstat eller liknande.

Den post-fordistiska produktionen är kapitalets och maktens omhändertagande och stabiliserande av arbetares¹⁵ motstånd mot den arbetsordning som gällde under den fordistiska eran, med dess ”löpande bands”-princip. Ett stabiliserande av viljan att konstituera något nytt: kortare arbetsdag, mer kreativitet, mer meningsfullt arbete, mindre påbud av chefer och större rörlighet, att inte vara fast vid ett löpande band, fast i en arbetarklassidentitet, och så vidare. Virno beskriver denna rörlighet och *smidighet* i termer av en obundenhet¹⁶:

Vilka är de huvudsakliga kvaliteter som dagens lönearbetare kräver? ... ständig mobilitet, förmågan att hänga med i oerhört snabba omvandlingar, anpassningsbarhet i varje affärsituation, flexibilitet genom att röra sig från en uppsättning regler till en annan, fallenhet för såväl banal som mångsidig språklig interaktion, makt över informationsflöden och förmågan att kunna navigera mellan en begränsad uppsättning möjliga alternativ. (Virno, i Arvidsson 2002: 31)

Den konstituerande kraften fungerar genom *kriser*, den gör sig hörd genom krisen och upproret. Antonio Negri beskriver denna kraft på följande sätt: ”The paradigm of constituent power is that of a force that bursts apart, breaks, interrupts, unhinges any preexisting equilibrium and any possible continuity ... a violent and expansive force” (Negri 1999: 11). Även mängden, den sociale arbetarens efterträdare eller fulländande, kan också sägas agera *genom* och *i* krisen. Man kan med Anne Querrien säga att ”mängderna motstår, formar kriserna, lever i kriserna, är kriserna, en mångfald av mångfaldiga små kriser som inte inställer sig i den solära imperiespegelns stora krisled”. (Querrien 2004: 49)

Men den konstituerande kraften resulterar alltid i en konstituerad makt, som tyglar den vilda konstitutiva kraften och kanaliserar om dess flöden, detta flöde som är mängdens kreativa skapande. Många, och däribland Negri, försöker lokalisera den post-fordistiska periodens begynnelse till 1970 eller tiden där omkring.¹⁷ De revolter och de krav som ställdes då liknar väldigt mycket de nyss nämnda, revolterna fördes även i högre grad av många

¹⁵ Denna kategori är dock inte helt tillfredsställande, då ”arbetare” ofta bara innefattar lönearbetare. I den sociala fabriken är alla ”arbetare”, då alla är del av det sociala nätverket, och arbetar med kunskap. En av den autonoma rörelsens viktigaste teoretiska bidrag var just att de inkluderade dessa grupper som inte ofta får status av ”arbetare”: arbetslösa, hemmafruar, subkulturella grupper, studenter – och visade på dessa grupper konstitutiva kraft. De försökte gå bort från den exkluderande definitionen av ”arbetarklass”, och göra denna mer inkluderande (det var alltså inte bara folk som arbetade i en fabrik och var fackligt aktiva som tillskrevs politisk status).

¹⁶ Obundenheten är ett karaktäristiskt drag för det komplexa samhället, som präglas av en osäkerhet (Melucci) och en hemlöshet (Virno). Båda dessa begrepp markerar att det inte finns några fasta koordinater att binda sig fast vid, utan att en flytande rörlighet är att föredra, eller rentutav ett krav.

¹⁷ Se t ex Negri (1989: 75).

”marginaliserade” snarare än arbetare och medlemmar ur olika fackorganisationer.¹⁸ Revolterna som försiggick vid denna tid presenterade ett helt nytt sätt för kollektiv handling, många demonstrationer fördes utan ledare, utan ”boss” (Deleuze säger att 1968 var en revolution helt utan ansikte, utan talesman, och att studenter som Cohn-Bendit gjordes till talesmän snarare var en konsekvens av medias tröga logik som alltid söker efter en upphovsman, snarare än ett korrekt återgivande av faktiskt existerande händelser). Autonoma nätverk agerade i mycket högre grad än den (fackligt) organiserade arbetsklassen, kampen för en helt ny subjektivitet och en helt ny form av kollektiv handlande (se Melucci, 1991: 185). 60- och 70-talets protester och demonstrationer var ett sätt att visa den nya formen för en kollektiv handling som är tvärgående, heterogen, och inte kräver något utan snarare *allt*. Det är genom nätverksstrukturen som sociala rörelser förstås och får sin kraft, enligt Della Porta och Diani. De bildar ett nätverk vid sidan av etablerade politiska och sociala institutioner, och en av de många styrkorna med denna organisationsform är att nätverken bibehålls även under *latenta* perioder, och kan fort aktiveras och samordna aktioner (Della Porta och Diani 1999:140-141). Della Porta och Diani skriver att det var två saker som var nya med de mobiliseringar som tog plats 1968 (Della Porta och Diani 1999: 2); 1) det var en demokratisk massmobilisering (till skillnad från tidigare fördes de utan en centraliserad instans som auktoritet, i form av ett parti eller liknande, utan fördes av de som vanligtvis är *marginaliserade* när det kommer till medlemskap i fackföreningar eller partier: ungdomar, studenter, kvinnor etc), och 2) de såg fler konflikter och förtryck än klassförtryck just genom att de var *marginaliserade*.

Protesterna och demonstrationerna under denna tid pressade kapitalet att genomgå förändringar, att rekonfigurera sig själv. Detta kallas inom den autonoma marxismen för en ”klass-dekomposition”. Då man under 60- och 70-talet genom protester började sätta press på företagen (och arbetet i sig), som var inom nationsgränserna, och även utanför företagen, på t ex utbildning (vilket man ville skulle vara mer än producerandet och reproducerandet av arbetskraft), följde en annan process parallellt – att koppla samman kamper med varandra. Man kan nämna demonstrationerna mot Vietnamkriget, som tycktes koppla samman folk i västländerna med folket i Vietnam, eller sympatier för post-koloniala kamper, och så vidare. Varje gång en klass samlas i en större enhet får det som konsekvens att kapitalet försöker splittra denna enhet. Det kan till exempel handla om att arbetare samlas i ett fackförbund, och

¹⁸ Speciellt i den ”kritik på centralism och de kvalitativa kraven på ’livskvalitet’ som ställdes” kan man finna likheter med post-fordismen. (Deleuze 1990: 205)

på det sättet ställer krav på sina arbetsgivare (t ex högre lön, kortare arbetsdag), vilket får som konsekvens att arbetsgivare, som försöker ackumulera sitt kapital, flyttar produktionen utomlands. Denna form av ”klassdekomposition” gjordes under denna tidsperiod genom att kapitalet internationaliserades, och förmådde flytta jobb från ena delen av världen till den andra under en väldigt kort tidsfrist, och därigenom ställde arbetare emot varandra, men med denna globaliseringsprocess som utlöstes av att arbetare i olika nationer vände sig emot arbetsledningarna skapade kapitalet möjligheten till ett globalt motstånd. Även om det till en början var något som hade det klara syftet att splittra snarare än att ena.

Detta är ett exempel på hur den konstituerande makten (det vill säga det levande arbetet¹⁹, eller arbetarklassen, mängden) är primär i förhållande till kapitalet. Genom vissa grupperas kollektiva handlande förändrades samhället. Den konstituerande makten är ett produktivt centrum för samhället och dess normer, men den har *även* en kritisk roll: ”at the same time, however, living labor presents a critique of any constituted power, of any fixed constitutional order ... living labor destabilizes the dead structures of society” (Hardt och Negri 1994: 221) Den konstituerade makten att tämja den konstituerande makten, och ställa denna i profitens tjänst, men faktum är att det alltid, under ett tag, är tider då det nuvarande systemet är satt i kris, och utvägen förblir oklar till sista stund. John Holloway skriver följande för att beskriva denna relation, eller kapitalismens dubbel-helix:

Labour, from the start, flees from capital in pursuit of autonomy, ease, humanity, but can escape from its dependence upon and subordination to capital only by destroying it, by destroying the private appropriation of the products of labour. The relation between capital and labour is thus one of mutual flight and dependence, but it is not symmetrical: labour can escape, capital can not. Capital is dependent on labour in a way in which labour is not dependent upon capital. Capital, without labour, ceases to exist: labour, without capital, becomes practical creativity, creative practice, humanity. (Holloway 2003: 164)

¹⁹ Begreppet ”levande arbete” är centralt i denna uppsats, och centralt för mängden. Man kan säga att det är där som kärnan i förhållandet mellan mängdens makt och den post-fordistiska produktionsordningen återfinns. Detta då denna produktionsordning innebär ett *frisläppande av aktiviteter*, som i sig blir produktiva, och möjliggör handling som även ligger, så att säga, *utanför* de kapitalistiska relationer som de provoceras fram av. Filosofen Jason Read menar att det bildas ett ”samhälleligt mervärde” [a surplus of collectivity] (Read 2003: 92) som kan sägas vara sociala relationer som inte varufieras, och han menar att ”[by] continually stressing the active participation of living labor and of cooperative networks, capital begins a process that it cannot necessarily limit or control” (ibid: 149). Han menar att det levande arbetet producerar i första hand för sig själv, men att detta producerande sedan, så att säga, ”infångas” eller inhängas i kapitalet (ibid: 80). En sociolog som har beskrivit detta är Oskar Negt, som i sin bok *Levande arbete, stulen tid* (Negt 1986) beskriver det levande arbetet som handlingspotential, som obunden aktivitet (ibid: 151-159), och menar att ”det är omöjligt att tänka sig industrisamhällen som är högutvecklade, arbetsdelade och med en objektsöverbyggnad av varor, apparater, ting och relationer utan ett ständigt tillskott av *levande arbete*”. (ibid: 155)

Vi kommer att ägna mer tid åt detta fenomen senare under uppsatsens gång, men arbetarklassens, mängdens, kort sagt det levande arbetets, motstånd mot det rådande är det primära. Det är inget reaktivt motstånd, inget ressentimentsfyllt begär efter hämnd som enbart ämnar till negativitet, efter att vara en destruktiv kraft. Istället försöker den vara positiv i bemärkelsen skapande, i konstruktionen av ett nytt samhälle, men alltid *utan* en fast karta eller utopisk ”blue-print” över hur detta samhälle skulle kunna se ut, utan det är ett samhälle vars konstitution uppdragas vartefter mängden rör sig framåt i sitt arbete. Detta är något som är synnerligen tydligt i dagens nya sociala rörelser, den globala rättviserörelsen med parollen ”En annan värld är möjlig”.

2.3.1 Fragmenterade individer

Då arbetets karaktär förändrats med rörelsen från den tayloriska och fordistiska massarbetaren, till den post-fordistiska sociala arbetaren som arbetar med information och kunskap som råvara, och vars arbetsplats numera ofta är olokalisierbar, så kan man även vänta sig att motmakten och dess subjektiviteter har förändrats.

De post-fordistiska individerna har blivit till deleuzianska divider. Där individ innebär o-delbar, så innefattar dividerna en schizoid process och uppbyggnad, en affinitet med kaos, ständig förändring och permanent mobilitet. Det är ett splittrat subjekt, vars identitet inte är på något sätt nödvändigtvis enhetlig eller konstant utan stadd i ständig förändring. En form av fragmentisering och uppsplittring. Man möter den fragmentering som det komplexa samhället för med sig till en följd av ökad atomisering. Begreppet ”atomisering” används här i en annan betydelse än den mer liberala betydelsen, där atomisering innebär ungefär att varje individ är en själv tillräcklig atom som är skild, på ett permanent och absolut sätt, från de andra atomerna. Atomisering har här inte betydelsen av denna form av isolering från det gemensamma. Istället har det karaktären av att varje individ väljer sitt livsprojekt och sin existentiella tillvaro i högre grad än tidigare, och inte isoleras från *gemensamheten*, utan gemensamheten blir snarare föremål för ett val, ett val av ett existentiellt och socialt territorium där en subjektivitet och intresse kan utvecklas. Ett exempel på denna atomisering finner man i boken *Åttiotalisterna kommer* av framtidsskaren Thomas Fürth. I sin bok menar Fürth att åttiotalisterna kräver mycket av sitt arbete, och boken är också skriven som ett försök att instruera framtida arbetsgivare hur denna generation kan komma att fungera som arbetskraft. De ”prioriterar relationer, tankar och idéer” (Brundin-Samuelsson 2005) och

lämnar villigt ett jobb som inte uppfyller de kriterier som de förväntar sig – det vill säga krav på en stor del autonomi i arbetslivet. Fürths illustration av åttiotalisterna, som bygger på empiri i form av intervjuer, visar oss en bild av en generation som ser krav på individuell mening från arbetet som något självklart. De har även atomiserats på det sätt att de inte tillhör någon direkt ”gemenskap” under arbetstid, utan snarare bygger upp eller söker sig till en gemenskap och ett arbete som en aspekt av deras *individuella projekt efter en meningsfull tillvaro* som kan ge dem de ”relationer, tankar och idéer” som de individuellt strävar efter.

Denna atomisering beskrivs av Melucci med termer som hemlöshet, att individen nu måste välja *sig själv* i större grad än tidigare.²⁰ Detta val är dock inte något helt voluntaristiskt val, utan man väljer mellan de subjektiviteter som finns tillhanda av det sociala systemet, men en poäng är dock att det går att förändra dessa subjektiviteter och deras kognitiva och territoriella konstitution.²¹ Med produktionens uttag från fabriken har dess inträde i folks vardagsrum och deras psykologiska och kognitiva uppsättning påbörjats.²² Man kan tala om en kolonisering av ”livsvärlden”. Begreppet livsvärld, som ursprungligen kommer från den husserlska fenomenologin, betecknar just den perceptionsstruktur och kognitiva uppsättning, den horisont av projekt och alternativ som finns tillgängliga. Själva tesen att individen blivit en individ kan härledas till förändringarna i produktionsprocessen. Det fordistiska arbetet innebar en ”fast” position på den sociala kartan, man hade ett jobb, ofta väldigt länge, och stod i ett väldigt klart förhållande till produktionsmedlen, och till sin direkta sociala omgivning. I postfordismen är allt inte längre lika klart. Man är lika mycket producent av symboler som kapitalet kan tillägna sig och profitera på, som man är konsument av symboler och varor som erbjuds. Detta är en oundviklig effekt av arbetets socialisering. Den direkta omgivningen fungerar inte längre heller som en instans för att konstituera en individualitet och subjektivitet. Detta då det är något oklart exakt vilken som är ens direkta omgivning när världen bokstavligen har ramlat in i ens vardagsrum genom medier som tv och Internet. En sociolog som teoretiserat kring detta är Zygmunt Bauman, i synnerhet Bauman (2002: 171-186). ”Det dilemma som plågar män och kvinnor vid detta sekelskifte är, med andra ord, inte så mycket hur de ska uppnå de identiteter de vill ha och hur de ska få andra människor att erkänna dem – utan *vilken* identitet de ska välja och hur de ska hålla sig skärpta och

²⁰ Dessa val, som är ämnade att öka den individuella produktiviteten, blandat med bristen på fast inkomst, blir till ett ångestliknande tillstånd för många, vilket är varför man skulle kunna tala om den sociala fabriken som ett ”factory of unhappiness” för många. (Thoburn 2003: 101)

²¹ Melucci behandlar detta i (Melucci 1991: 118).

²² ”Vårt vardagstänkande jagas av hotfulla vålnader i form av nya monster, alstrade av de hypersocialiserade system som vi lever i.” (Melucci 1991: 121)

vaksamma så att de kan göra *ett annat* val ifall den tidigare valda identiteten plockas bort från marknaden eller förlorar sin dragningskraft” (ibid: 179).

Bejakandet av det fragmentala blir till ett förkastande av det homogena till förmån för det heterogena. Detta gäller inte bara arbetsdelningen eller de nya produktionsförhållanden som kommit att råda, där den centraliserade makten får ge rum åt det lokalt styrda, det lilla – vilket frambringar en samhällskropp som mer får karaktären av ett lapptäcke, snarare än något annat homogent mönster. Att man börjar röra sig bort från den storskaliga produktionen som tillhörde den fordistiska erans produktionsprocess, till det lokala och kortsiktiga, är ett tecken som bekräftar detta ”lapptäcke”.

För sociala kamper och rörelser får detta vittgående effekter, då frågan om det politiska subjektet förs fram. Kan man överhuvudtaget fortfarande ställa ett homogent politiskt subjekt, exempelvis *folket* som traditionellt sett varit det politiska subjektet *par excellence*, mot en homogen och repressiv makt²³ i ett klassiskt dialektiskt förhållande? Finns det någon central konflikt? Då makten har förlorat sitt rum och sin plats, och istället *blivit* rummet, så förs som sagt kampen överallt. Det finns inte längre en *fri* och *autonom* arena i form av ett politiskt eller offentligt rum där det konstituerande subjektet, den skapande kraften (*folket*) möter makten och förmår omvandla den. För sociala rörelser innebär det att man inte längre kan representera en viss subjektivitet så som varandes en ”motståndssubjektivitet”, snarare finns det många sätt att göra motstånd på, precis lika många som noderna i kontrollsamhällets nätverk. Motståndet blir mer pragmatiskt och nästan ”vardagligt”, och det emot-varande som Hardt och Negri talar om i *Imperiet* blir ett heterogent subjekt. Enligt Hardt och Negri finns det dock skäl att inte splittra alla dessa kamper, då en sådan splittring skulle innebära att man isolerade varje kamp och inte såg deras sammanlänkade och gemensamma projekt efter större frihet och mot exploatering av inte bara arbetskraft utan även kreativitet och liv, och att de på det sättet skulle förlora sin effektivitet. Mängdbegreppet är ett sätt att fortfarande samla dessa kamper i ett gemensamt begrepp som framhäver och bejaktar den inneboende heterogeniteten och kreativiteten, snarare än att försöka förtrycka den, vilket folkbegreppet gjorde i sitt utslätande av befolkningens heterogenitet. Vi har tidigare talat om hur kapitalismen försöker frammana kreativitet, för att sedan kanalisera detta in i vissa immateriella fåror. Men det finns ytterligare ett skäl till att tala om mängdens kreativitet, som hänger samman med subjektens

²³ Foucault har visat på hur makten inte enbart fungerar repressivt och förtryckande, utan även är produktiv och för-mäktande. En diskurs ger t ex en förmåga att tala om något, samtidigt som den rent epistemologiskt inte har en tillräckligt bred horisont för att kunna behandla potentiella diskurser. Se t ex Hörnqvist (1996) för en vidare analys av Foucaults ”för-mäktande”.

fragmentering. Dels avsaknaden av en livslång arbetskarriär, som kunde implicera en livslång identitet. I det post-fordistiska samhället är det, som vi tidigare menat, en fråga om val och skapande av identitet snarare än att förlänas den.²⁴ Men det är även en fråga om att utöva sin kreativitet för att överleva (Hardt och Negri 2004: 133).

2.4 Vi är alla virtuoser

Genom att ändra arbetsformen och istället lägga en större vikt vid arbetets organisatoriska, lingvistisk-virtuosiska aspekt, reducerar kapitalismen både språket, intellektet, och mänskliga relationer till lönearbete, till en produktionskraft. Under fordismens era var dessa saker något som hörde den politiska sfären till. Att skapa nya sociala relationer, eller relationer överhuvudtaget, utveckla språk och intellekt genom folkbildning var alla praktiker som föregick i en separat arena, som var skild från arbetet. Nu är dessa istället aspekter som uppmuntras av arbetsledningen.

Virno menar att arbetet blivit ”virtuosiskt”, att det kräver virtuoser. Till skillnad från de semielitistiska konnotationer som detta ord har möter Virno istället begreppet ur en fenomenologisk synvinkel. Han isolerar det och bryter ner det till dess beståndsdelar, och möts efter en uppstramning av begreppet av två komponenter som legitimerar hans påstående:

- 1) virtuoserna kräver andras närvaro
- 2) virtuoserna arbetar med en ”process-utan-slutprodukt”. Aktiviteten är sitt eget ändamål, och det är omöjligt att skilja produkten från producerandet. Produkten blir till i en akt av producerande. Detta blir tydligt inom t ex tjänste- och kommunikationssektorn, där det som produceras, en tjänst eller kommunikation, inte kan skiljas från just denna tjänsts utförande eller från kommunicerandets flöde. (Virno 2004: 52-55)

Språket är virtuost, det har ingen ”slut-produkt”, snarare är det som ett lingvistiskt flöde utan början och slut, för var kan man hitta språkets ursprung, och det kräver även andras närvaro. I och med post-fordismens inträdande så har produktionen blivit alltmer baserad på lingvistik och kommunikation. Dessa hänger tätt ihop, för vad är det som kommuniceras om inte språk, och vad gör språk om det inte kommuniceras?

Virno menar att detta tyder på en form av *arbetets politiserandegöring*, för vad är politisk aktion om inte just virtuos då den utgörs av samma beståndsdelar som den virtuosa praxisen?

²⁴ Även detta val tas dock inom snäva ramar. Makten föredrar identiteter som de kan ha kontroll över, det vill säga fasta och passiva identiteter.

Den post-fordiska virtuosen arbetar, likt talaren som talar till större delen utan manuskript, eller som har ett manuskript som förändras utifrån publikens respons, och som undergår små justeringar i förhållande till den omkringliggande sociala miljön. I de fasta noternas plats finner vi en potentialitet, i formen av ett *generellt intellekt*. Intellektet i denna form tillhör ej "individen", utan är som en ansamling av "know-how" som står som bas för social produktivitet. Det refererar till de aspekter av det mänskliga som räknas för produktionen av mervärde, till exempel datoranvändning eller förmåga att kunna interagera på ett produktivt sätt med andra ("team-anda"). "Thought ceases to be an invisible activity and becomes something exterior, "public", as it breaks into the production-process" (Virno 2004: 64).

En fråga som direkt uppenbarar sig när man håller sig till diskussionen om det allmänna intellektet och hur det fungerar som ett "manus" för mängdens virtuositet, är hur det kan komma sig att just detta intellekt blivit så primärt? Och varför har det externaliserats? Att närma sig ett svar på dessa frågor innebär att röra sig på den allmänna kunskapens område. Varje social arbetare måste ha ett visst *know-how* i sig för att kunna bli en produktiv källa. Det kan röra sig om förmåga att arbeta med datorer, eller social interaktion. Genom att tillvaron och anställningen blir så osäker, dvs. fokuserad på temporära anställningar, "just-in-time", och en ständigt utbytbar arbetskår, blir det en nödvändighet att bygga denna produktionsordning på ett rörligt intellekt, som ständigt kan utbytas och placeras inom en annan produktionskontext. En alternativ tolkning presenteras av Virno, som menar, med stöd av Aristoteles, att tänkaren är den som alltid är en främling, med känslan av att *inte-höra-hemma* (denna affekt av att en ständig stress, främlingskap, och alienation som det post-fordistiska samhällets instabila koordinater ger upphov till). Hardt och Negri härleder denna affekt till mängdens prekära situation, de menar att arbetet under den post-fordistiska eran har tre karaktäristiska drag: "*flexible* because workers have to adopt to different tasks, *mobile* because workers have to move frequently between jobs, and *precarious* because no contracts guarantee stable, long-term employment" (Hardt och Negri 2004: 112). *Mängden är ett begrepp som i första hand beskriver dessa flexibla och prekära arbetare, som arbetar flexibelt (just-in-time, temporära jobb, etc) och med information* (det är av detta skälet som många som delar Hardt och Negris grundtankar hellre använder andra termer, som kognitariat eller prekariat (se Berardi 2004)). Som vi sett under detta kapitelns gång är detta dock en situation som alltfler finner sig i, då de sociala och informationella kraven blivit större.²⁵ På

²⁵ Den prekära situation som det post-fordistiska samhället försätter individer i beror just på arbetets flexibilitet och dess osäkerhet, och dessa två aspekter illustreras väl av Alain Touraine: "I Europeiska Unionen är det bara

detta sätt är begreppet ”mängd” ett sätt att bejaka denna de flexibla och post-fordistiska arbetarnas autonoma organisering. Men om man attackerar tesen att människor befinner sig i denna situation, det vill säga kritiserar huruvida vi lever i ett post-industriellt samhälle, så attackerar man även Hardt och Negris tes om mängdens existens. Detta är en fundamental problematik hos Hardt och Negri, och man får ibland intrycket av att det går alltför fort fram i sin analys.

Virno menar i vilket fall att intellektet blir rådande på ett mer generellt sätt i det post-fordistiska samhället, där denna prekära känsla blivit alltmer gemensam och vanlig, detta *förfrämligande*. Det kan jämföras med den industriella produktionsordningen då de flesta koordinater och territorier var bestämda, och det sålunda fanns ett *hem* som en miljö som var naturlig och välbekant att röra sig i. Men idag måste intellektet förlänas en stark närvaro, då folk måste vända sig till det mest ”general categories of the linguistic intellect” (Virno 2004: 38). Mängdens *hemlöshet* innebär en fara och en kritisk punkt kan här framhållas – att faran och känslan av att *inte-höra-hemma* inte behöver innebära att man upprättar en inkluderande grupsammansättning med andra som delar denna känsla som har sitt ursprung i det flexibla arbetet. Istället kan det innebära upprättandet av starkare gränser gentemot det som definieras som ”det Andra”; upprättandet av vad Deleuze och Guattari skulle kalla för segmentaritetenslinjer²⁶ som skydd mot den till synes kaotiska och otrygga post-fordistiska verkligheten. Enligt Virno är alltid *rädslan* primär i förhållande till objektet att vara rädd för. Ifall denna rädsla förblir isolerad, så byggs nya murar upp gentemot ett hot.²⁷ Hardt och Negri

ungefär hälften av de arbetslösa som har riktiga arbeten – en siffra statistikerna får fram genom att lägga ihop registrerade arbetslösa med dem som ingår i olika sysselsättningsåtgärder, studenter som uppskjuter sitt inträde på arbetsmarknaden eftersom deras framtid är oviss, förtidspensionerade och de (i synnerhet kvinnor) som inte längre (efter fyrtiofem eller femtio års ålder) försöker komma in på arbetsmarknaden. Det är ingen överdrift att säga att vid sidan av den lilla minoritet som lever i extrem misär och den betydligt större minoritet som lever i en situation av social utstötthet som de själva eller andra försatt dem i, *känner sig mellan en tredjedel och hälften av befolkningen i Västeuropa (med betydande variationer mellan olika länder) hotad av social desintegration och marginalisering*” (Touraine 2002: 66 min kurs).

²⁶ På många ställen gör Deleuze och Guattari en distinktion mellan olika linjer (i t ex *On the line* eller *A Thousand Plateaus*). I *A Thousand Plateaus* beskrivs de väldigt illustrativt på följande sätt: On one side, we have the rigid segmentarity of the Roman Empire, with its center of resonance and periphery, its State, its *pax romana*, its geometry, its camps, its *limes* [sic!] (boundary lines). Then, on the horizon, there is an entirely different kind of line, the line of the nomads who come in off the steppes, venture a fluid and active escape, sow deterritorialization everywhere, launch flows whose quanta heat up and are swept along by a Stateless war machine. The migrant barbarians are indeed between the two: they come and go, cross and recross frontiers, pillage and ransom, but also integrate themselves and reterritorialize. At times they will subside into the empire, assigning themselves a segment of it, becoming mercenaries or confederates, settling down, occupying land or carving out their own State (the wise Visigoths). At other times, they will go over to the nomads, allying with them, becoming indiscernible (the brilliant Ostrogoths)... Thus it seems that the three lines do not only coexist, but transform themselves into one another, cross over into one another. (Deleuze och Guattari 1988: 222-223) Det är i synnerhet de stränga segmentaritetenslinjerna och de nomadiska flyktlinjerna som intresserar oss här.

²⁷ Den antiterroristiska politik som Bush för kan ses som ett omhändertagande av mängdens hemlöshet och allmänna rädsla. Först en rädsla och en generell känsla av osäkerhet, som är det post-fordistiska samhällets

ser aldrig detta som en fara, utan de behåller en strängt optimistisk synpunkt på mängden. Virno är dock den som presenterar denna kritik mot mängdbegreppet. Det liknar den varningens finger som Alain Touraine höjer gentemot de sociala ”anti-rörelser” som han menar kan komma att bli en effekt av den globala marknaden och det behov av en stabil identitet och gemenskap som individer söker (Touraine 2002: 163-171).

Enligt Virno, är manuset som dessa virtuoser spelar efter är ett *dynamiskt* manus, som förändras och aktiveras utefter en praktisk omformning och involvering. Förhållandet mellan manuskriptet och virtuosens uppförande eller uppträdande regleras av kapitalismens företagsamhet. Potentialiteten som virtuoserna arbetar med i form av det generella intellektet, utkristalliseras och aktualiseras i tjänster och former av produkter. Aktualiserandet är således inget mindre än en *lösning* av olika flöden, som påvisar en *potentialitet*, en konstituerande makt och skapande förmåga. Dessa stelnar dock alltid till en konstituerad makt, som inte är skapande, utan istället förlitar sig på den konstituerande förmågans makt för att kunna bibehållas. De skapar i varje instans alltid något, och detta något är förverkligandet, utkristalliserandet och stelnandet av potentialiteten. Det råder en komplex växelverkan mellan den konstituerande och den konstituerade makten, som kan läsas parallellt med skillnaden mellan potentialitet och aktualitet. Potentialiteten måste bli förverkligad för att inte stanna i ett tillstånd av *enbart förmåga*, men så fort något skapats, blivit konstituerat, får denna aktualisering smak av en ahistoricitet, av att den inte *är* skapad av den konstituerande makten, utan självständig och existerar som av en naturnödvändighet. När den potentiella kraften blivit aktualiserad, när den konstituerande makten blivit konstituerad, förlorar den dock sin styrka, sin effektivitet och sin *tillblivelse*, vilket är varför det är viktigt att bibehålla ett ständigt tillstånd av potentialitet levande (enligt Negri är detta den konstituerande maktens diktum, att ständigt förnya sig själv, se Negri (1999: 305)). Det finns dock en annan form av aktualiserad kraft, som står emot det varande *potere*, den varande makten, och det är mot-makt²⁸ [controPotere] (Negri 2004a: 97). Detta kan tolkas som ett aktualiserande av en potentialitet som dock bibehåller den öppenhet som karakteriserar potentialiteten och den konstituerande makten, då den konstituerande makten alltid innebär ett motstånd mot det nuvarande. Skillnaden mellan potentia och potere, konstituerande makt och konstituerad makt, är en skillnad som även kan spåras till olika gruppkonstellationer, varför vi nu kommer att röra oss

villkor, sedan ett upprättande av ett hot, som Bush fann i bin Ladin. Detta är den tyglade gruppens diktum – den förenas genom en *extern* entitet i form av ett hot eller liknande (Genosko 2002: 86).

²⁸ Motmakten består av tre moment: motstånd, uppror och konstituerande makt.

vidare för att diskutera dessa: skillnaden mellan en subjekt-grupp och en undertryckt eller tyglad grupp.

3. Kreativa subjektiviteter och tillblivande minoriteter

”the people no longer exist, or not yet...*the people are missing*”

- Deleuze (1989: 216)

”When the *working class* politically refuses to become *people*, it does not close, but opens the most direct way to the socialist revolution”

- Tronti (i Thoburn 2003: 105)

”Det är inte längre ett avantgarde utan en mängd på barrikaderna, det är inte längre några fanatiska svarta blocket-anhängare utan otrygga tillfällighetsarbetare, rörliga, flexibla, fattiga, intelligenta, oberäknliga, radikala. Kvinnor och ungdomar.”

- Negri (2001: 53)

”they want us to come out so they can pin us down”

-De Angelis (2001: 111)

Mängden contra folket. Mängden ersätter folket som en politisk modell, då Hardt och Negri menar att nationalstaten alltmer vittrat bort i och med den globala kapitalismens utveckling och den ”globala byns” intåg. Globaliseringens tidsålder öppnar oss upp för resten av världen. Det är även här som mängdbegreppet finner sin plats. Det är ett begrepp som baseras på inkluderande och deltagande. Negri kan dock beskyllas för att ha en något onyanserad bild av folket, och ser det som ett försök att homogenisera, ett homogeniserande som ger upphov till en demokrati där enbart medlemmarna av en viss *statsstat* är bestämmande. Detta kan vara problematiskt, då Negri kanske är för snabb med att avfärda folkets politiska status. Mot detta homogena folk kontrasterar han sedan den absoluta demokrati som Spinozas begrepp *multitudo* innebär, ett styre av alla över alla, som korsar nationsgränserna och som strävar efter att inkludera hela mänskligheten (Negri 2004a: 9).

Autonomiarörelsens begreppsliggörande av arbetarklassen skiljer sig på många sätt från den mer klassiskt socialistiska eller socialdemokratiska. Den aspekt av arbetarklassen som de

anser var primär är det som ibland kallas för ”den *andra* arbetarklassen”. Denna ”andra” arbetarklass är inget homogent subjekt, porträtterad som den fackligt anslutna professionella (oftast manliga) arbetare över 35 som tjänar som majoritetsmodell för den traditionella vxn. Istället bejakas en mer fragmenterad klassyn, en klass bestående av singulariteter snarare än individer. Dessa ”andra” får en status av marginalisering i förhållande till den första arbetarklassen. Autonomiarörelsen ville föra fram de marginaliserades kamp, vad de kallade för *emarginati*, och erkände deras behov som politiskt legitima.²⁹ Dessa ”marginaliserade” har många beröringspunkter med det som numera går under namnet mängden. Det var kvinnor, arbetslösa, ungdomar och studenter snarare än de professionella arbetarnas status som erkändes. Sergio Bologna är en teoretiker som söker efter orsaker och konsekvenser av arbetarklassen ”dis-homogenisering [sic]”. Han menar att orsaker är bland annat att man började fokusera på mindre fabriker, och släppte in två andra kategorier att arbeta i dessa, kvinnor och ungdomar, vilket bröt köns- och åldershomogeniteten.³⁰

När man skriver om mängden skriver man om ett subjekt som till sin själva definition är instabilt, flexibelt, rörligt och kreativt. Det är möjligt att dra paralleller till den *sociale arbetaren* som arbetar med immateriella produkter, och enligt Virno ständigt måste vara beredd för det nya, och som jobbar med sociala relationer, information och kommunikation. Det är berättigat att göra en sådan jämförelse, och enda skillnaden kan sägas bestå i att den sociale arbetaren fortfarande är bunden till just den nationalstaten som det kommunikativa arbetet och nätverkskapitalismen söker bryta (t ex så pekar författaren till förordet till Negris *Time for Revolution* (Negri 2003: 14) ut just denna skillnad).

Många sociologer med fokus på sociala rörelser menar att det inte längre finns någon *central* rörelse eller konflikt, utan att den klassiska arbetarrörelsen har splittrats upp i en mängd mindre rörelser som alla strävar efter att få sina krav igenom, att få sina intressen tillgodosedda³¹ (Thörn 1997: 106) – och denna splittring finner sin grund i det så kallade post-industriella (Touraine) eller komplexa (Melucci) samhället. Hardt och Negris mängdbegrepp både bejakar och förkastar denna tes. De bejakar den såtillvida att de menar att det skett en förändring av samhället, som också förändrar villkoren för sociala rörelser. Men de förkastar

²⁹ Hardt och Negri beskriver i *Multitude* hur dessa ”andra” av de organiserade fordristiska arbetarna närmast sågs som sociala parasiter (Hardt och Negri 2004: 130).

³⁰ Se Bologna (1977).

³¹ Kanske Bauman beskrev det bäst då han skrev att ”nutida sociala rörelser är, som alla organisationer i det tekniskt strukturerade samhället vanligen engagerade i *en enda uppgift* ... de är oftast ’enfråge’-rörelser” (Bauman 1995: 246)

denna tes, då de menar att det *finns* en central konflikt mellan mängd (som konstituerande, skapande, producerande, livgivande makt) och imperiet (som konstituerad makt). Mängden finner vissa beröringspunkter med den centrala konflikt som Alain Touraine menar finns: ”den centrala konflikten i vårt samhälle [är] den kamp som subjektet utkämpar å ena sidan mot marknadens och teknologiernas triumf och å andra sidan mot gemenskapens auktoritära makt” (Touraine 2002: 131). Den enda röda tråd man kan dra mellan de olika sociala rörelser som idag finns, är att de alla kämpar för autonomi, både mot marknaden och ekonomins krav, som mot den inneslutna och protektionistiska gruppens despoti.³² Detta är precis vad mängden strävar efter, om än i andra ord, då den strävar emot Imperiets globala maktnät, lika väl som den med sin egen nätverksform kämpar emot varje nods risk att bli en protektionistisk sekt. Mängdbegreppet representerar ett försök att samla ett myller av separata rörelser och konflikter under ett gemensamt begrepp. Det är dock problematiskt, då man försöker bejaka det faktum att den centrala rörelsen har splittrats till vad som mest kan liknas vid en mängd smårörelser, som alla strävar efter olika saker, utan något direkt påtagligt samband med varandra, samtidigt som man trots allt försöker mena att det finns ett samband mellan dem. Det vill säga att den både försöker bekräfta de lokala kamper som förs, och samtidigt mena att dessa lokala kamper (som inte längre förs av ”fanatiska svarta blocket-anhängare, utan otrygga tillfällighetsarbetare, rörliga, flexibla, fattiga, intelligenta, oberäkneliga, radikala. Kvinnor och ungdomar” (Negri 2001: 53)) kan sammankopplas i ett större globalt nätverk.

Syftet med detta kapitel är att se hur produktionsordningens förändring har påverkat sociala rörelser, och mängdbegreppets inre organisatoriska egenskap. Kapitlet rör sig främst på en mikronivå, och försöker analysera hur mängdens olika noder kan se ut, både i sin egen interna struktur och i förhållande till andra noder, det vill säga hur mängdens organisatoriska struktur kan se ut – till skillnad från förra kapitlet, som främst rörde sig på en makronivå (i fråga om samhällets förändring).

³² Att undvika det protektionistiska är skälet till varför kamperna sammanförs i ett nätverk, de är aldrig isolerade. Det är av detta skälet som vi i detta kapitel kommer att uppehålla oss vid mängdens *tillblivande* karaktär som, till skillnad från det statiska och essentialistiska varat, är stadd i ständig förändring – likt mängdens struktur, som ständigt får fler och fler noder som kopplas samman med resten av nätverket.

3.1 En deleuzoguattariansk minoritetspolitik

”the majoritarian as a constant and homogenous system; minorities as subsystems; and the minoritarian as a potential, creative and created becoming.”

- Deleuze och Guattari (1988: 105-106)

”A minority, on the other hand, has no model, it’s a becoming, a process.”

- Deleuze (1995: 173)

Den deleuzoguattarianska minoritetspolitiken är subjekt-gruppens³³ politik. Minoriteten är det som inte finner uttryck eller representation i det större, ”majoriteten”, de saknar ”the ready-made structures of history, narrative and tradition, that would enable the easy passage of a demarcated autonomous identity through a culture.” (Thoburn 2003: 19)

Detta är ett deleuzoguattarianskt begrepp. Det har vissa likheter till distinktionen mellan ”folk” och ”mängd”, vilket är varför jag anser att detta begrepp är fruktbart. Det skiljer sig på många sätt från den vanliga förståelsen av minoritetsbegreppet. Där designerar minoriteten en viss kulturell företeelse inom en större kultur. Oftast får dessa kulturella uttryck av minoriteten en form av kvasi-arkaiskt uttryck – de försöker etablera ett visst korrekt och homogent sätt för individer med en viss kulturell tillhörighet att uttrycka sig i och identifiera sig med. Ur ett deleuzoguattarianskt perspektiv har en sådan strävan mycket mer gemensamt med en majoritetspolitik än en minoritetspolitik. Minoriteten, ur deras perspektiv, förblir orepresenterad, och har mer gemensamt med *nomaderna* som befinner sig i ett ständigt dynamiskt samspel med sin omgivning. Minoriteten undviker representation men den flyr inte aktivt undan den. Den förblir orepresenterad just därför att den inte går att representera, den *existerar inte utanför sina uttryck och sin pragmatiska intervention i det sociala*. Den ena bejakar den deleuzoguattarianska ontologin (se nedan), medan majoritetspolitiken representerar ett mer klassiskt ”essentialistiskt” tänkande. Minoritetspolitiken rör alltså inte kvantitet, utan betecknar snarare grupperns beteende och deras rörelse.

³³ Subjekt-gruppen är inte att förstå som en schizoid individ, utan snarare som en aktiv och konstituerande gruppansamling bestående av flera komponenter eller individer.

Det handlar alltså om ett statistiskt begrepp, ”major/molar”, och ett tillblivande begrepp, som är ”minor”. Major kan betecknas som den *homogena modellen*, eller standarden, medan ”minor” (det mindre) kännetecknas av ett tillblivande, rörelse, mutation, ”and hence has no membership, no coherence, identity or constituency in itself. It is a becoming of which no one has ’ownership’.” (Thoburn 2003: 7) Det förstnämnda är en modell till vilken man måste anpassa sig (om man vill göra sin röst hörd, om man vill ha rättigheter, om man vill *räknas*), medan det andra är mer ansiktslöst, mer heterogent, en *mängd av singulariteter*. Om mängden nu måste undvika att bli en ”modell” i stil med folket, så måste den ägna sig åt en minoritetspolitik. Den större politiken har alltid ett *folk* som sitt subjekt. En homogeniserad massa som till exempel den amerikanska ”average adult-white-heterosexual- -male-speaking a standard language” (Deleuze och Guattari 1988: 105), eller det ryska proletariatet (båda är figurer som Deleuze använder för att beteckna det *folk* som den större politiken vänder sig till). Det mindre fungerar via flyktlinjer, avkodningar och *tillblivelser*. Idag, då identiteter oftast inte är homogena och det essentialistiska subjektet verkar vara ett minne blott, är det svårt att hitta skäl till att hålla sig kvar vid ett homogent subjekt, eller en majoritetspolitik.

Tillblivandet är själva grundbegreppet när det gäller en deleuzoguattariansk minoritetspolitik (minor politics). Detta då Deleuze och Guattaris ontologi bygger på ett flux, en ständigt flytande och förändrande massa. Allt fast i detta flux är inget annat än temporära *tillfångataganden* eller *gripanden* av detta flytande flux (se t ex ”Modes of Capture”, i Deleuze och Guattari 1988). Sökandet efter en form eller något konstant blir ett fåfängt sökande, då världen befinner sig i ständig metamorfosis och rörelse. Det finns dock alltid temporära *gripanden* av detta flux, som tar formen av olika *samlingar* (assemblages).³⁴ Men formen av dessa *samlingar* ter sig olika beroende på grupsammansättningen. Den ena är öppen för förändring, och således för sitt eget förtvinande, medan den andra utestänger all förändring, och agerar utan länkar till andra minoritetsgrupper. Deleuze och Guattari tänker sig mer i termer av hastighet. De stränga segmentaritetenslinjerna är ett retarderande av de snabba nomadlinjerna, som rör sig med en enorm hastighet.

Den brittiske sociologen som är starkt inspirerad av Deleuze och Guattari, Nicholas Thoburn, skriver angående minoritetesgruppen följande: ”the milieu of such an engagement is never able to settle, or soar onto the self-actualizing grandeur of a people and its representatives, master authors. Instead, it is an ‘incessant bustle’ charged with vitality, with polemic and with

³⁴ Dessa ”samlingar” kan ses som en förelöpare till mängden; det rör sig om en samling av singulariteter vars differentiering inte slätas ut till förmån för en homogen samling, utan bibehålls.

constant reinterpretation.” (Thoburn 2003: 105-6) Tillblivandet måste fortsätta sin rörelse, alltid från en identitet till en annan, likt potentialitetens ständiga uppbrott. Vara flytande och röra sig likt en nomad, utan fasta och ständiga vanor och territorier. Om den mindre politiken stannar upp, och blir majoritet, hindras tillblivandet. I dess ställe finner man istället en fast *modell*, homogen och som ger skenet av permanens och ahistoricitet.³⁵ Om det tillblivande blir till (fast) vara upphör fluxet, och ett platonskt-sokratisk substansstänkande tar vid där ett bejakande av det flytande, av differens, tidigare fanns. Makten och dess ”fasta” tänkande avskyr det flexibla, medan den deleuzoguattarianska ontologin vurmar för det tvärgående och föränderliga. Bibehållandet av komplexitet är målet, snarare än ett åter-presenterande av något som gruppen självt anser vara ursprungligt.

I det post-fordistiska samhället ser man en grupsammansättning och arbetsdelning som har en mer horisontell karaktär. Det är en grupsammansättning som har en affinitet med Guattaris ”subjekt-grupp”. Dessa fungerar horisontellt snarare än vertikalt, är tvärgående (”transversala”) och mer lika ett nätverk än den pyramidstruktur som Guattari kallar för ”the subjugated group” [hädanefter: tyglad grupp] består i. Dessa subjekt-grupp är visserligen något som Guattari själv lämnade senare³⁶, men det är ett nyttigt verktyg när man ska förstå detta ”community of communities” som mängden, som är likt subjekt-gruppen eller minoritetsgruppen, horisontellt och ”all-inclusive”. Det finns en särskild svårighet att exkludera grupper ifrån denna mängd, just eftersom den saknar en fast modell och representation att utesluta människor från. Den finner inget behov av att representeras genom ett ideal eller en norm för att få ett värde och en handlingsram. Något sådant transcendent ideal som senare blir majoritet (i den deleuzoguattarianska bemärkelsen), det vill säga ett fast ideal med sken av ahistoricitet, konstans och obundenhet till en viss socio-kulturell miljö. Dessa subjekt-grupper bygger på flyktlinjer snarare än de fasta segmentaritetlinjer som majoritetspolitiken bygger på. Subjekt-gruppen har alltid en vakenhet om sin egen historicitet, dess så att säga pragmatiska dimension.³⁷ Just genom sitt länkande till andra grupper och

³⁵ Thoburn menar att den italienska *autonomia*-rörelsen är ett exempel på en sådan heterogen minoritetsgrupp. Den präglades av en multiplicitet av intressen och tänkare, och det fanns ingen lexikal ortodoxi, utan snarare ett fritt användande av begrepp som slängdes in i debatten. På samma gång var denna rörelse som alltid omvärderade sina projekt väldigt pragmatiskt (deras teoretiska texter skrevs i ”förlorade ögonblick på sena nätter”, och syftade till att stödja den redan pågående handlingen).

³⁶ ”I’ve changed my mind, there are no subject-groups, but arrangements of enunciation, of subjectivization, pragmatic arrangements which do not coincide with circumscribed groups. These arrangements can involve individuals, but also ways of seeing the world, emotional systems, conceptual machines, memory devices, economic, social components, elements of all kinds.” (Guattari 1996: 227-228)

³⁷ Genosko: “the subject group” is a kind of group in fusion that has liquidated its seriality and *come together in ‘the flash of common praxis’*” (Genosko 2002: 86)

andra rörelser, finns det en ständig tendens till subjekt-gruppens egna försvinnande. Just denna "död", är något som denna form av gruppammansättning inte försöker dölja genom uppställandet av en transcendent enhet.

Trots denna något esoteriska förklaring av vad ett subjekt-grupp innebär, kan man förtydliga begreppet med empiriska exempel. Enligt Thoburn var hela autonomiarörelsen ett exempel på en subjekt-grupp då den hade alla dess attribut. Inget riktigt center utan en nätverksstruktur mellan mindre kollektiva enheter, ofta utan något idealistisk syn på vad de ville göra med världen, utan snarare tjänade de som en motkraft mot det rådande tillståndet. Nätverksstrukturen innebär att de organiserade sig horisontellt snarare än i den pyramidform som man så ofta kunde finna i sociala rörelser under den fordistiska eran. Denna form av strukturell tillhörighet innebar även att man kopplade samman olika kamper mellan olika kollektiv.

Men man kan använda mer nutida exempel som Zapatisterna. De använder kommunikationsmedel för att kommunicera sina intressen till resten av världen, till andra sociala rörelser. "Communication", skriver Hardt och Negri, "is central to the Zapatistas' notion of revolution, and they continually emphasize the need to create horizontal network organizations rather than vertical centralized structures" (Hardt och Negri 2004; 85). Men det finns även andra likheter med subjekt-gruppen, till exempel den vikt som läggs vid den ständiga förändringen och metamorfosen, vid det icke permanenta och ständigt tillblivande. Själva tanken med Subcomandante Marcos mask är ett sådant exempel, vems ansikte döljer sig där bakom? Och vad spelar det för roll? Det är som en tom symbol man kan fylla med vad som helst, vilket ansikte som helst. Han är på detta sätt sammankopplad med all världens kamper mot nyliberalismens praktik. Subjekt-gruppens konfiguration finner man även på en rent intern-organisatorisk nivå, "leadership positions are rotated, and there seems to be a vacuum of authority at the center" (Ibid.), helt enkelt en grupp i ständigt flux, utan någon centralt dirigerande auktoritet.

Men denna gruppkonfiguration gäller inte enbart för zapatisterna, utan för många andra nya sociala rörelser, där man väldigt ofta finner ett krav på "autonomy, and refusal of any centralized hierarchy, leaders, or spokespeople" (Ibid; 86).

Givetvis är även mängden i sig att se som ett subjekt-grupp, både på en makronivå såväl som på en mikronivå, där sociala protester inte genomförs på grund av någon central instans, utan är baserad på samarbete mellan mindre grupper, så kallade "affinity groups". Grupper vars

noder är olika nära varandra i den globala rättviserörelsens nätverk. Det liknar ofta intressegrupper, små grupper som vill genomföra vissa exakta krav (rättigheter för homosexuella, anti-rasistiska grupperingar, grupper för införandet av Tobinskatten, kamp mot arbetslöshet). Detta gör det svårt att hitta någon exakt paroll som mängden kämpar för, eller emot. Detta är ett tecken på mängdens bräcklighet. Dess oförmåga att positionera *en* fiende att kämpa emot i denna flora av lokala förtryck. Därigenom förlorar den mycket av den effektivitet som folket eller arbetarklassen hade i sin enkla dialektiska relation mellan staten eller kapitalismen contra folket eller arbetarklassen. Man kan mena att *imperiet* är den fiende som mängden strävar efter att förgöra, men det är ett alltför abstrakt begrepp som även det kan ifrågasättas.

3.1.1 Faran för subjekt-gruppen

Precis som "minoritetsgrupperna" är subjekt-gruppen ständigt i rörelse, ständigt tillblivande, skapar nya länkar, och stelnar förhoppningsvis aldrig i en "mikrofascistisk" tyglad grupp. En sådan grupp kännetecknas av slutenhet och en situation där segmentaritetens linjerna är stelnade och har blivit stillastående, utan några lufthål eller några flyktlinjer som är öppna. Istället präglas denna subjekt-grupp av en öppenhet mot det immanenta sociala fältet, ett öppnande mot andra grupper och så vidare. Ett tvärgående över hela den sociala kroppen, som sammanlänkar livshorisonter, värden och kamper. Transversaliteten har som uppgift att hindra gruppen (eller institutionen³⁸) från att falla tillbaks i en *instängdhet* och isolation. Det finns dock alltid en risk för att subjekt-gruppen krymper ihop till en tyglad grupp (Deleuze 2004: 198). En grupp som försöker representera en homogen massa, och som, av fruktan, ämnar motverka de heterogena element och inre differentiering som kan finnas. Detta händer speciellt när ett subjekt-grupp försöker *representera* en viss grupp i samhället.³⁹ Då avbryts tillblivandet och gruppen ser sig själv som talesmän/kvinnor för en viss grupps intressen. Det som då händer är att den tyglade gruppen försöker representera något *evigt En*, en evig eller arkaisk identitet, och således förlorar sin historicitet då den försöker representera något ahistoriskt. Detta innebär även en fara för mängden, som kan komma att vilja *sitt eget förtryck*, och föredra att vara ett ahistoriskt subjekt, framför begärets⁴⁰ produktiva flöden – "it

³⁸ Deleuze definierar institutionen på följande sätt: "now we see the meaning of the notion of *institution*, defined as subjectivity of flows and *their interruption* in the objective forms of a group." (Deleuze 2004: 195).

Institutionen är följaktligen ett *inbromsande* av flödets hastighet. En temporär retardation.

³⁹ "A *subjugated* group, by contrast, speaks as though it were representing, rather than forming, its identity" (Claireborne 2002: 117)

⁴⁰ Begäret får i Deleuze och Guattaris (och Hardt och Negris) användning en annan funktion än den man vanligtvis ser: "In the universe of Deleuze and Guattari, all social reality is constituted by desire. Desire is not

wants to live forever as a subject” (Ibid.). Subjekt-gruppen är alltid i rörelse, och dess krav och behov förändras utefter att den historiska omgivningen och gruppens sammansättning rekonfigureras. Detta kan även hända mängden och mängdens beståndsdelar. Virno menar att det beror på den känslan av att *inte-höra-hemma* och strävandet efter ett skydd mot vad han kallar olyckans fabrik och dess slumpmässiga karaktär. Även Zygmunt Bauman pekar ut denna oro och rädsla som präglar en oförutsägbar värld, full av tillfälligheter, som är rådande i den globala ekonomin (till exempel rädslan för att produktion och därmed jobb när som helst kan flyttas utomlands) (Bauman 2002: 172). Det är detta som vi tidigare karaktäriserade som den prekära situation som Hardt och Negri menar att dagens människa är satt i. Bauman menar alltså på ett sätt samma sak, men varnar samtidigt för uppkomsten av ”neostammar” (Bauman 1995: 176-177) – som, likt Virnos tidigare nämnda varning, representerar en ännu mer homogen massa, som enträget hävdar sin kollektiva identitet och som finner sitt yttersta ursprung i den post-industriella ekonomins flexibilitet, osäkerhet, och den prekära situation detta tillstånd försätter folk i (detta liknar även Touraines centrala konflikt, där det finns en risk att man faller tillbaks i protektionistiska och isolationistiska gemenskaper, något som Touraine beskriver med termen ”social anti-rörelse” (Touraine 2002: 163-171)).

Faran för subjekt-gruppen är även mängdens fara. Det finns alltid ett behov av dessa fasta modeller som karaktäriserar majoritetspolitiken och den tyglade gruppen. Makten gillar alltid ett väldefinierat rum och tid, och med det en fast subjektivitet (Deleuze 1990: 110). Den kan använda sig av den inneboende ångest som mängden känner, och förvandla denna till rädsla. Det vill säga förvandla en rädsla för ingenting till en rädsla för något specifikt – ett terroristhot eller något liknande. På detta sätt använder makten sig utav mängdens begär och dess konstituerande makt, men för att skapa något som är fast, ett gemensamt folk mot ett annat. Detta hindrar identiteternas tillblivande, och den interna differentiering eller variation som karaktäriserar mängden och subjekt-gruppen. Det uppstår en kamp för subjektivitet, en kamp ”för rätten till skillnad, variation och metamorfos” (Ibid: 151). Detta är på ett rent lokalt plan, men att sammankoppla det till en global arena innebär att man affirmerar den differentiering som finns inom mängden, men trots detta definierar det som en politiskt legaliserande instans. Här hittar man en kritisk punkt för mängden, att den kanske inte alltid söker större frihet, utan dess konstituerande makt kan exploateras av makten för att skapa

good or bad, just productive and dynamic. It is fair to say that Deleuze and Guattari’s desire is the principle of transformative, constitutive action that Marx called “labor” – prior to its appropriation within a structure of surplus-value extraction” (Dyer-Witheford 1999: 180).

något som inte ligger i dess demokratiska begärs intressen. Samtidigt är det väldigt svårt att föreställa sig hur ett lokalt subjektivitetsmotstånd skulle få, som av sig själv, globala återverkningar. Det kan beskyllas för att vara alltför abstrakt. Om alla gjorde motstånd mot den passiverande konsumtionssubjektivitet som kapitalismen frammanar och genomförde vad Guattari skulle kalla för molekylära revolutioner är det möjligt att det skulle få en resonansbotten i resten av samhällskroppen. Det är möjligt att dessa flytande och konstituerande motståndssubjektiviteter verkligen möts och samlas i mängdbegreppet och därigenom gör gemensam sak. Mängden saknar dock vissa av villkoren för politisk praxis, till exempel utnämmandet av en gemensam fiende. Detta kan vara positivt, då det affirmerar mängdens konstituerande makt, fast ur en rent effektiv synpunkt är det något negativt och gör mängden till ett *namn*, men ett namn som inte designerar någonting annat än ett bräckligt samband mellan olika lokala motstånd. Det är även svårt att bibehålla denna demokratiska och flytande subjektivitet som man möter i subjekt-gruppens konfiguration, vilket är ett problem som Della Porta och Diani beaktar (Della Porta och Diani 1999:137). Det är lättare och mer effektivt med en fast identitet, och upprättandet av en tyglad grupp med fasta exkluderande linjer. De använder den tyska studentrörelsen under 60- och 70-talen som ett exempel på hur en demokratiskt styrd grupp inte nödvändigtvis är den mest effektiva. Effektivitetskravet hämmar ofta subjekt-gruppernas sammansättning från att bli till. Förutom den tyska studentrörelsen kan man nämna vissa av de rörelser i Italien under samma period, som klamrade sig fast vid en marxistisk-leninistisk gruppssammansättning. Frågan är visserligen om de verkligen var effektivare med att nå sina mål, men utnämmandet av en klar politisk fiende och ett klart mål att försöka nå är två saker som mängden saknar, vilket gör hela begreppet något abstrakt och håller kvar det på en filosofisk nivå.

En annan kritisk punkt är maktens namngivande. För vad är det som säger att mängden lyckas undgå maktens klara och väldefinierade identiteter? Negri menar att namngivande alltid innebär ett identifierande, vilket implicerar ett neutraliserande (Negri 2004b: 126). I detta fall ett neutraliserande av den potentialitet och konstituerande förmåga som mängden antas besitta. Genom att klart identifiera dess gränser tas udden av dess explosiva potentialitet bort, och dess konstituerande förmåga kanaliseras i vissa "korrekta" kanaler – precis som kapitalismen eller imperiet gör genom att sätta sina subjekt i fasta subjektiviteter – som till exempel konsumentsubjektiviteten. Själva namngivandets problematik innebär att man skapar en ny enhet, mängden, mot ett annat, folket. Negri menar dock att mängdens enhet bara kan erkännas i agerande – att de agerar tillsammans, "like in a flash of common praxis" som Genosko skrev angående subjekt-grupper (Genosko 2002: 86). Frågan är då vad

mängdbegreppet egentligen fyller för nytta - kan inte dessa singulariteter samarbeta utan att tilldelas namnet "mängden"? Negri menar även att den enda enheten man hittar i mängden är det levande arbetet och den konstituerande kraften (Negri 2004b: 166). Problematiken är att inte vilja göra en alltför snäv definition av mängden, ty då blir den genast exkluderande, men att ge den en alltför bred definition väcker frågan om huruvida den egentligen fyller någon funktion överhuvudtaget. Det är en balansgång som Negri här visar på, och en intressant men svårlösli g sådan. Kärnan hos svaret ligger i den växelverkan man finner mellan den konstituerande och konstituerade makten – mängden är då helt enkelt det som skapar och omvandlar det redan existerande, och inkluderar alla som är involverade i levande arbete.

3.2 Nätverksstrukturer, representation och ontologi

Nätverksstrukturen hos dagens sociala rörelser och mängden löper parallellt med utvecklingen av nya kommunikationsteknologier. Med intåget av till exempel Internet, försvinner behovet från den sociala kampen att kanaliseras via en (ofta) nationell organisation (som t ex en fackorganisation eller ett parti). Istället kan en individ själv kontakta andra i liknande situationer, över hela världen. Med denna nätverksstruktur försvinner behovet av representation, för vem ska representeras?⁴¹ Vilken representation är egentligen mest "korrekt", och vad görs med dem som faller utanför denna representation, vars subjektivitet faller utanför majoritets-subjektiviteten?

Mängden problematiserar egentligen två aspekter av politisk kamp; representationen och kampens form. Huruvida det går att skilja mellan kampens form och dess mål; den eviga frågan kring form och innehåll i ny maskering. Kan kampens organisationella struktur skiljas från det mål som den eftersträvar?

Till frågan om representationen kan man finna ett svar hos Paolo Virno, när denne skriver till exempel följande; "The multitude obstructs and dismantles the mechanisms of political representation. It expresses itself as an ensemble of 'acting minorities', none of which, however, aspires to transform itself into a majority" (Virno 1996: 201). Mängden undgår representation just genom sin tvärgående karaktär, och på grund av att den är en mängd av

⁴¹ Touraine beskriver representationens problematik på den globala nivån enligt följande: "Dagens globala kultur motsvaras inte längre av någon speciell människotyp eller emblematis k figur – varken av kvinna eller man, varken av ungdomar eller gamlingar, varken av dem som bor i New York eller av dem som bor i Rio eller Calcutta" (Touraine 2002: 53-54). Denna mängd av subjekt leder till en omöjlighet till representation, vilket är varför mängden har sin nätverksstruktur, just för att det inte går att symbolisera dessa olika rörelser, utan alla får föra sin kamp, fast tillsammans.

singulariteter (Negri 2002).⁴² Mängden är inget annat än ett ontologiskt ställningstagande - man går bort från "folket" med dess uniforma status, dess status av *Ett*, till ett myller, ett bejakande av en multiplicitet var tillstånd legitimeras. Visserligen är mängden i sig ett *Ett*, en enhet, men en enhet av singulariteter som alla pekar mot det gemensamma [common] konstruerandet av världen. Det är ett *Ett* som innehåller och bejakar en inre differentiering, en heterogenitet, snarare än att förkasta denna till förmån för en homogenitet. I den fordistiska eran var det lättare att finna representation, då arbetsklassen var mer homogen. Men då mängden är ett i sig självt heterogent subjekt är det omöjligt att hitta en representant, eftersom arbetarna som utgör mängden, de sociala arbetarna, oftast arbetar med korttidskontrakt och tillfälliga anställningar och således inte förlänas en stabil och långvarig identitet via sitt yrke (Hardt och Negri 2004: 138). Då mängden dessutom är involverad i ett praktiskt organiserande av världen, snarare än att försöka nå en utopisk destination, är det ointressant att finna sig representerad.

Erkännandet av *de många* som varandes ett legitimt politiskt subjekt är ingen självklar sak. Virno skriver till exempel hur Hobbes avskydde mängden, då denna var ett uttryck för *kaos*, för instabilitet. *De många* som utgör mängden blir i Hobbes tolkning en lömsk massa, som inte skriver under på bestående överenskommelser eller kontrakt (mängden utesluts med andra ord ur den hobbesianska kontraktsteorin). Virno: "Before the State, there were the many; after the establishment of the State, there is the One-people, endowed with a single will. The multitude, according to Hobbes, shuns political unity, resists authority, does not enter into lasting agreements, and never attains the *status* of juridical person because it never transfers its own natural rights to the sovereign." (Virno 2004: 23) Det nya hos Hardt och Negri ligger i att de menar att ingen kan exkluderas från social produktivitet, utan mängdens alla noder är deltagande i skapandet av det gemensamma.

Till frågan kring förhållandet mellan kampens form och det mål som det eftersträvar finner man svaret hos Hardt och Negri. Enligt dessa finns det inte längre samma möjligheter för en tyglad grupsammansättning som det fanns under t ex leninismen eller den industriella kapitalismens era, utan istället är det en fråga om möjligheten att låta nya subjektiviteter produceras och nya former av liv inom subjekt-gruppens domän (Hardt och Negri 2004: 83).

⁴² Begreppet "singularitet" är ett begrepp som Negri ofta använder för att demonstrera vad mängden är; en mängd av singulariteter. Han beskriver det i en tidpunkt som noter i ett musikaliskt verk, där varje not i sig är singular och egen, men där de tillsammans bildar ytterligare en enhet, en melodi, eller ett ackord (Negri 2004b: 149-150). Detta är ett relativt enkelt sätt att förstå mängdbegreppet. Det går även att använda fågelflocken som ett exempel på hur mängden är en mängd av singulariteter; varje fågel är en singularitet i sig, men tillsammans (gemensamt) bildar de en enhet. De bildar dock denna enhet utan en centraliserande instans, som Guattari skriver: "it has its own structure, shape, function, and of course, all of which are determined without a meeting of the central committee, nor the elaboration of the party line!" (Genosko 2002: 98-99).

Även Melucci menar att organisationsformerna inte kan särskiljas från de sociala rörelsernas mål (se Melucci 1985: 809 och 812). Under den fordristiska eran var det leninistiska politiska tänkandet hegemoniskt, där man finner en stor skillnad mellan just form och innehåll, och ett litet parti ("yrkesrevolutionärer") skulle inleda revolutionen, för att sedan, på sikt, göra det frihetliga samhället till en reell möjlighet. Frågan kring organisationsformerna för en social rörelse är en grundfråga i den italienska *autonomia*-rörelsen (se Wright 2002). En icke-hierarki, ett myller, en multiplicitet, en nomadisk social rörelse som strävar efter den form av organisationsmodell som de redan har, fast på en samhällelig nivå. Enligt Hardt och Negri är mängden en framtida logik, en *svärmlogik*, som ytterst finner sin grund i mängdens inneboende begär efter större demokrati (Hardt och Negri: *ibid*).

Istället för att kämpa för en kommande *potentialitet* (konstitutiv kraft, eller *potentia*) med hjälp av en tyglad grupp, är denna potentialitet här just nu. Negri skriver i "Towards an ontological constitution of the multitude" att mängden är gjord av *kött*, ett kött i Merleau-Pontys anda, det vill säga:

"the flesh is not matter, nor mind, nor substance. In order to designate it we need the old and new term element, in the same sense as this term was used to speak of water, air, earth and fire, i.e. in the sense of a general thing - a sort of embodied principle that brings a style of being where there is a fragment of being. The flesh is in this sense an element of Being." Like the flesh, the multitude is then *pure potentiality, unformed life force and an element of being*. Like the flesh, the multitude is oriented towards the fullness of life. The revolutionary monster that is named multitude and appears at the end of modernity continuously wants to transform our flesh into new forms of life. (Negri 2002)

Michael Hardt skriver i en artikel att det inte finns någon ontologisk essens eller entitet utanför köttets existens.⁴³ Köttet som är världens varande är även mängdens ontologiska essens präglas av en ständig potentialitet och flexibilitet. Likt Negri menar i *Insurgencies* arbetar alltid mängden inför "varats tomhet", ett icke för-konstituerat vara, utan ett vara som blir till. Ett *öppet* vara som blir till i mängdens, den konstituerande maktens, aktivitet.

Problemen att arbeta med en potentialitet är givetvis många. Mycket på grund av potentialitetens mycket skiftande och explosiva karaktär vilket gör det mycket eftersträvansvärt för alla i maktpositioner att tygla denna kraft eller exploatera den. Intressena

⁴³ Angående köttet skriver Michael Hardt följande som visar på köttet är likt ett immanensplan i förhållande till vilken all transcendens är bortfallen: "There is no ontological essence that resides beyond the world. None of being or God or nature remains outside existence, but rather all is fully realized, fully expressed, without remainder, in the flesh." (Hardt 2002: 78)

att tygla den konstituerande kraften är stora. Det är lika viktigt som det är svårt för subjektgruppen som mängden består av att alltid undvika återfallet till "the subjugated group", till den konstituerade makten. Att undvika att denna konstitutiva kraft blir en administrativ och repressiv makt. Hur bibehålla multipliciteten, och undvika en uniformitet? Hur förbli en mängd eller en subjekt-grupp?

Modellen av grupsammansättningen som är rådande i mängden är således öppen, transversal, och tillblivande. En minoritet i den deleuzoguattarianska bemärkelsen. Ett "community of communities", fylld av flerfaldiga intressen och heterogenitet. Ibland råder även en överhängande diskrepans mellan grupperna, vilket är ett "ideal" som ligger långt ifrån det konsensusperspektiv som man så ofta möter i fråga om gruppkonstellationer.⁴⁴

Det finns två skäl till att tala om mängdens potentialitet. Dels är det mängden som konstituerande makt, och som således, genom sin kraft (potentia) förmår att *skapa*, att frigöra flöden från dess tidigare koordinater. Genom att föreställa sig mängden som ett sätt att motstå det som redan-är [contropotere], och skapandes ett kommande vara [potentia]. Detta är vad Hardt och Negri menar med *emot-varandet* som vi möter i *Empire*. Det andra skälet till att tala om mängdens potentialitet motsäger det första, och har klargjorts av Hardt i en intervju (Hardt 2004), där han menar att mängden är ett politiskt *projekt* snarare än ett politiskt *subjekt*. Mängden är *ännu-inte*, utan bär snarare formen av ett projekt att genomföra. Att sammanföra dessa två syner är svårt, då den ene, mängdens potentialitet i *Empire*, föreställer sig mängden som redan existerande, medan den andra definitionen inte gör det. Det är möjligt att de menar att mängden existerar i en potentiell form, och att det är möjligt att spåra dess kommande födsel till de organisationsformer som börjar utvecklas idag. Man kan mena att Hardt och Negri är något utopiska i sin framställning av mängden som en konstituerande makt. Mängden behöver inte *av nödvändighet* konstruera en transversal ontologi, utan kan istället falla tillbaka och bli en tyglad grupp, en stängd grupp – ett folk. Den absoluta demokratin som de menar att mängden *per definition* eftersträvar är enormt bräcklig, och det finns alla skäl i världen att tro att de subjekt-grupper som utgör mängden vid en given stund stänger in sig själv i fasta segment med skarpa och exkluderande linjer. Att kalla deras projekt för utopiskt är dock ett ambivalent yttrande. Mängden har inte de utopiska drag som många andra politiska rörelser haft, med en färdig blue-print över hur världen ska se ut. Samtidigt är mängden *utan plats* (a-topos) i sitt förnekande av denna världen och deras krav på att en

⁴⁴ Likt Guattari skriver angående konsensus och konflikt: "It's not a question of creating agreement; on the contrary, the less we agree, the more we create an area, a field of vitality." (Guattari 1998: 196)

annan värld är möjlig; den förnekar imperiets topologi till förmån för konstituerandet av en ny topologi och en ny ontologi, en gemensamt skapad sådan snarare än en forcerad.

4. Internet som modell – resistance @ online . net

”Not only do movements employ technologies such as the Internet as organizing tools, they also begin to adopt these technologies as models for their own organizational structures.”

- Hardt och Negri (2004: 82)

Den virtuella världens betydelse för sociala rörelser idag kan inte nog understrykas. Det är genom Internet som många av de senaste årens protester har organiserats, och Internet är, menar jag, en modell av mängden där olika noder organiseras i en nätverksform snarare än utifrån en centraliserad instans. På det sättet skulle man kunna exemplifiera mängdens organisationella struktur genom att visa hur olika organisationer och intressegrupper har organiserat sig med Internet som hjälpmedel. Men man får givetvis inte glömma att en social rörelse som enbart är ”virtuell” utan att resonera vidare i samhällskroppen är ofruktbar. Man får inte glömma den ”aktiva” protestsidan av sociala rörelser.

Det finns även en annan sida av hur motstånd mot den globala kapitalismen förs via Internet som inte berör mängdens organisationella struktur. Det handlar då om saker som piratkopiering och skapandet av nya allmänningar. Detta exemplifierar på ett väldigt tydligt sätt det som vi diskuterat tidigare, angående kapitalismens frisläppande av kreativitet, men även dess fastlåsande av samma kreativitet i fasta banor. Det handlar också om informationella flöden, vem får vilken information?, vem har rätt till vilken information?, vem tillåts inte tillträde? och så vidare. Det handlar om en form av motstånd mot de inhängningar av information som kapitalismen försöker genomföra. Detta kapitel försöker beakta båda dessa sidor av motståndets cyberform.

Egentligen är inte Internet intressant ”i-sig”, som ett separat fenomen, men det för samman många av de fenomen som har diskuterats i uppsatsen. Till exempel globalisering, organisering i nätverksstruktur, och ett samhälle baserat på information och immateriella

varor. Alla dessa aspekter förs samman i ett fenomen som Internet. Man kan se detta kapitel som ett försök att förtydliga den något abstrakta diskussion som vi tidigare fört.

4.1 Internet som en modell för mängdens organisatoriska struktur

Som vi redan sett organiserar sig mängden i en nätverksstruktur i den mån den är ett subjektgrupp. På Internet är allt flyktigt, precis som i den organisatoriska struktur som mängden har; istället för en fast struktur, som t ex ett parti eller liknande, som kämpar för ett ideal, består mängden av ett myller av intressegrupper som är mer eller mindre tillfälligt upprättade i ett visst syfte. Det kan röra sig om att bestämma dagordningen för en demonstration eller ett socialt forum. Saken är den att dessa länkar inte är skrivna i sten och bestående, utan är ombytbara och flyktiga. Målet kan vara långtgående, t ex avskaffandet av kapitalismen, men ”lösningen” ser annorlunda ut i den post-fordiska eran än vad en gjorde under fordismen, vilket vi dock redan diskuterat.

Enligt Guattari är Internet en del av det som han kallar för den ”post-mediala eran”. Under denna era skiljer sig den kulturella sfären från den fordistiska eran, då man konsumerade kultur utan att delta i processen på något sätt själv, en effekt av den kulturindustri som Adorno och Horkheimer talade om (Adorno och Horkheimer 1981). Detta var den massmediala eran, då kultur, likt materiella produkter, massproducerades och såldes i stora upplagor. Den stora skillnaden mellan den massmediala eran och den post-mediala är deltagandenivån. När man talar om Internet och interaktiva medier så är konsumenterna även producenter av det som sänds eller visas – det kan röra sig om folk som surfar på Internet, eller sänder piratradio där ett visst områdes eller *gemeinschafts* röster får komma till tals. Likt Radio Alice, en radiostation som var betydelsefull för den autonoma rörelsen i Italien under 70-talet, som beskrev sitt projekt på följande sätt: ”Radio Alice will give a voice to *anyone* who loves mimosa and believes in paradise; hates violence but strikes the wicked; believes they’re Napoleon but knows they could just be aftershave; who laughs like the flowers ... to smokers and drinkers, jugglers and musketeers, the absent and the mad.” (Sakolsky och Dunifer 1998: 8-9) Radio Alice var i många avseenden även ett aktivistverktyg, som kunde användas under demonstrationer där demonstranter kunde etablera en ständigt pågående kommunikation med Radio Alice och även koordinera dess lyssnare i viss grad (se Thoburn 2003: 135). Varor som mobiltelefoner och datorer uppkopplade mot Internet bryter denna distinktion mellan producent/konsument - ett samtal är t ex något man både producerar och konsumerar.

Med Guattaris egna ord innebär den post-mediala eran en era "in which the media will be reappropriated by a multitude of subject-groups capable of directing its resingularization." (Guattari 2000: 61) I fallet med Radio Alice var det precis detta som skedde; etern övertas av dem som ska definieras som konsument, med en mer passiv subjektivitet, men som genom en omvändning av just denna passiva subjektivitet istället blir producenter och således en aktiv och producerande subjekt-grupp. Att vandra bort från denna subjektivitet som passiv konsument innebär att gå mot högre grader av självbestämmande, mer lokala beslut, och att man ger röst åt folk som inte kapitalet eller lokala myndigheter har något intresse av att höra, helt enkelt de marginaliserade, den deleuzoguattarianska minoriteten. Att skapa ett nytt rum för frihet och autonomi, helt enkelt eftersträva den horisontellt strukturerade demokrati som mängden nu eftersträvar, vilket är varför Internet är så passande både som medium för att organisera sig, och som modell för hur man ska organisera sig.

Några exempel på hur Internet agerar stärkande på sociala rörelser är t ex genom fackliga databaser och informationella nätverk, där "varje arbetare med tillgång till Internet har möjlighet att bygga sina egna internationella nätverk" (Matteoni 2001: 57). Genom dessa länkar över gränserna tillåts man få en annan syn på praxis, på sin egen situation och hur den går att förändra, samtidigt som man kan få en annan syn på andra arbetare. Istället för att de ska vara som en främmande och konkurrerande kraft, i delar av världen där arbetskraft köps billigt av arbetsköpare, så blir istället arbetare sammankopplade i en gemensam kamp mot det internationella kapitalet – ett internationellt motstånd. Internet förmår göra varje nod i nätverket till en aktiv och skapande kraft, som producerar länkar, precis som noderna i mängden gör i egenskap av subjekt-grupper.

Enligt Dyer-Witthford har kapitalet alltid befrämjat informationsteknologi som en strategi i sin klassdekomposition, eller nedbrytande av arbetarklassens enhet och ett antagonistiskt positionerande av dess olika komponenter. Målet har alltid varit att kapitalet ska kunna röra sig fritt över gränser, och kunna ställa arbetare från olika delar av världen mot varandra, allt för att få ner priserna på arbetskraft. En globaliseringsprocess förd genom kapitalet beskrivs som ett "race to the bottom whereby workers across the world are compelled to cheapen themselves into a job by competitively lowering their wages and conditions." (Dyer-Witthford 1999: 143) Genom att möjliggöra skapandet av länkar som överskrider nationsgränserna genom utvecklandet av en kommunikationsteknologi i nätverksform så tog kapitalet första spadtaget för en ny och global *rekomposition* av arbetsklassen. Det som skulle

splittra upp och ställa arbetare mot varandra visade sig snarare möjliggöra ett större samarbete, och erbjudandet av ett större motstånd mot just den kapitalism som på många sätt hade satt fart på globaliseringsprocessen. Begäret att skapa ett internationellt motstånd har alltid funnits inom vissa delar av vänstern, så att man skulle använda sig av dessa informationsteknologier ”underifrån” (d v s från arbetarnas och de sociala rörelsernas sida) borde inte komma som någon överraskning – på samma sätt som kapitalet förmått att cirkulera kapital på en interkontinental nivå, har den möjliggjort skapandet av en cirkulering av kamper, eller en sammanknytning av separata kamper⁴⁵, på just samma globala nivå (Ibid: 146). Genom att ta bort alla former av mellanhänder för meddelanden mellan olika rörelser, och ge en chans till *direkt* kommunikation, en möjlighet att kommunicera saker som direkt rör deras leverne och livsuppehälle. Men genom att ta bort dessa mellanhänder (som förut kunde ta formen av t ex en fackorganisation eller liknande) får man även ett nätverk som är väldigt okontrollerbart. Vilken nod ska man, ur maktens synvinkel, ockupera eller betala för att kunna få kontroll över större segment av nätverket, eller helt enkelt tysta nätverket? Det är en omöjlig fråga att svara på, och det är där som nätverksstrukturens styrka ligger – det är nästan omöjligt att slå ut ett nätverk. Denna process och struktur är vad som ibland kallas för ”den andra globaliseringen” och som erbjuder ett alternativ till kapitalismens ekonomiska globalisering (Ibid: 164) Det är även en globalisering som undviker representation, för som vi tidigare sagt, hur kan man finna en representant för ett nätverk? Möjligtvis talesmän för olika noder, men inte någon som kan representera hela nätverket; vilket är just funktionen hos begreppet *mängden*, som representerar ett försök att göra det omöjliga; att ge representation åt ett nätverk, men en representation som inte är exkluderande utan inkluderande.

4.1.1 Kommunikation som frigörande-i-sig?

”Repressive forces don’t stop people expressing themselves but rather force them to express themselves.”

- Deleuze (1995: 129)

⁴⁵ ”Thus, striking telephone workers join seniors, minorities, and consumer groups to beat back rate hikes, or unionizing drives in the ghettos of the fast-food and clothing industries intertwine with campaigns against racism and the persecution of immigrants.” (Dyer-Witheford 1999: 99). Detta kan beskrivas som en förklaring för hur ”cirkulering av kamper” används i detta sammanhang.

Att förmå folk till kommunikation behöver inte nödvändigtvis vara frigörande och leda till större friheter - snarare kan den ständiga kommunikationen vara en kontrollmekanism, ett begär av makten att möjliggöra bekännelser. Enligt Deleuze har vi rört oss från det disciplinärsamhälle som Foucault skrev om, vilket han menade var en historieskrivning snarare än ett narrativ om den nuvarande världen, till ett nutida kontrollsamhälle (Deleuze 1998). Informationsteknologier möjliggör en ständig kontroll av samhällets invånare, vilket Deleuze synliggör genom att ställa upp ett möjligt scenario där man måste ha ett elektroniskt kort för att kunna gå ut ur sin lägenhet och lyfta vissa barriärer, det vill säga röra på sig överhuvudtaget (Ibid: 201). Men detta kort kan vara indraget vid vissa tider för just dess bärare, och således representerar det ett sätt att kontrollera samhällets element – inte bara anomalier, utan samhället i dess helhet. Men man behöver inte gå till science-fictionlitteraturen för att finna exempel på kontrollsamhället, med övervakningsmekanismer som t ex Echelon är det inte några större problem att avlyssna eller avläsa kommunikation som förs via telefon eller Internet och således befästa en total kontroll över folk (och även sociala rörelser, om man ponerar att de organiserar aktiviteter i högre grad genom Internet). Det undantagstillstånd som USA i sin kontraterroristiska terrorism har åkallat är ett ypperligt exempel på hur man kan legitimera insyn i folks personliga liv, d v s öka kontrollen. I elfte september efterdyningar har världen sett något annorlunda ut, tänkare som Agamben menar att vi nu befinner oss i ett undantagstillstånd där all rätt är satt inom parentes och vem som helst kan utpekats som fiende utan grunder. Det har startats ett krig mot terrorism, ett krig mot ett *abstrakt begrepp*. Under det tidigare kriget mot droger (inte bara droger som en vanebildande produkt, utan som en anti-amerikansk livsstil frikopplad från familjevårdningar) lyckades man att upphäva medborgerliga rättigheter i städer som t ex Los Angeles⁴⁶ men kriget på terrorismen förs på en global skala. Genom att upprätta en rädsla för t ex droger, gäng, eller terrorism, får man folk att begära en stark stat som går utöver sina

⁴⁶ ”Sedan polisen fått fria händer att terrorisera gängmedlemmar och crackförsäljare var det bara att vänta att den skulle börja överskrida sina befogenheter. Den 5 april sköt man ner en obehärdad tonåring som gömde sig bakom en liten palm på Adams Boulevard. Hans påstods på ett hotande sätt ha sträckt ner handen i byxorna, men framför allt var han ’misstänkt som gängmedlem’ – en kategori som nu tycktes berättiga övergrepp och även avrättningar. Några veckor senare tömde Hammarens styrkor, under stormningen av ett av de närmare femhundra ’cracknäten’ som de påstår sig ha röjt upp under 1988, mer än nog av hagel i en 81-årig pensionerad byggnadsarbetare. Inga droger upptäcktes egentligen, det fanns starka misstankar om att polisen fått fel adress och offrets brorsdotter, en änka, bestyrkte att han dödats med händerna i vädret. Polisen svarade att gängen nu avlönade gamla för att få använda deras hem som försäljningsställen. Ingen disciplinär åtgärd vidtogs.” (Davis 1998: 256)

befogenheter⁴⁷, och *USA Patriot Act* är ett symptom på detta, där den amerikanska regeringen har rättigheten att avlyssna och sätta folk i karantän för att de är misstänkta för terrorism.

Kommunikation är dock en av den sociale arbetarens viktigaste bruksvärde. Det är genom kommunikativa scenarion som tjänster och affekter förmedlas. Enligt Dyer-Witheford är kommunikation ännu en av de plåtår där en kamp mellan kapital och motmakt förs, på följande sätt: kapitalet försöker att expropria kommunikation, medan motmakten är intresserad av att frigöra kommunikativa flöden, utan att det finns en kontrollerande instans från kapitalet (d v s något att göra vinst på) (Dyer-Witheford 1999: 85-87). Kommunikation är ett uttryck för det *levande arbetet*, den aldrig sinande dynamiska och konstituerande kraft som enligt Negri återfinns hos arbetsskassen eller mängden. Där manifesteras kommunikationen genom produktivt samarbete, ett samarbete och en kommunikation som förs autonomt i förhållandet till kapitalet, som bara får, likt den konstituerade makten, en övervakande funktion, Hardt och Negri: "Productive cooperation is posed as prior to and independent of the entrepreneurial function. Consequently, capital is not presented in the role of organizing labor-power, but rather in that of *registering and managing* the autonomous self-organization of labor-power" (Hardt och Negri 1994: 279, min kurs.). Deleuze är inte motståndare till kommunikation *per se*, men det är lätt att förstå hans ståndpunkt, speciellt ur det foucaultianska perspektiv vi nyss målade upp, kommunikation som kontroll. Kommunikation är en del av människan varande såsom en social och politisk varelse, en varelse som existerar i gemenskaper, samhällen och får sitt intellekt och sin identitet i ett socialt sammanhang. Istället menade Deleuze att man måste skapa "little gaps of solitude and silence in which they [people] might eventually find something to say ... What a relief to have nothing to say, the right to say nothing, because only then is there a chance of framing the rare, and ever rarer, thing that might be worth saying." (Deleuze 1995: 129)

När kommunikationen blir en vara som kapitalet kan profitera på strävar den givetvis efter att *accelerera* kommunikationen, istället för att överhuvudtaget lyssna på vad som sägs. *Vad* som kommuniceras blir inte lika viktigt som *att* det kommuniceras (Dean 2004: 274), och kommunikationen blir ett bytesvärde snarare än ett bruksvärde. Man behöver bara surfa runt på Internet för att möta detta kommunikationsflöde, med diskussioner och uppsatser eller texter som inte söker gynna handling eller nå konsensus (eller dissensus heller för den delen),

⁴⁷ "And the construction of fear was based on the government's fear of the masses, which it imposed upon the masses to prevent unrest, exactly as Spinoza remarked in the *Tractatus Theologico-Politicus*" (Negri 2004b: 1)

utan som helt enkelt är *där*. Dean: "The economic ideal of an information superhighway invoked the ideological fiction of citizen-subjects interested in town meetings for millions. It should surprise no one that what we got instead was cyberporn, gambling, and Web sites debating the sexualities of puppets on Sesame Street." (Ibid: 279) Det är givetvis inget negativt med detta, till och med Guattari kände igen nödvändigheten i att små (eller molekylära) grupper skapar kontakter för att kunna dryfta specialiserade intresseämnen (Genosko 2002: 23) men det skiljer sig från den typ av ideal kommunikation som just syftar till handling, identitetsbyggande eller konsensus. Även den post-mediala erans produkter blir på så sätt väldigt enkelriktade. Men det finns ett annat synsätt, nämligen att se dessa produkter som läggs upp "för ingen och alla" som bruksvärden, det som arbetarklassen eller mängden använder sig av för att skapa nya värden. Ett krav är dock en *fri tillgång* till dessa, för att de ska kunna fungera som allmänningar, ett krav som kapitalet är sena med att tillmötesgå.

4.2 De nya allmänningarna och det gemensamma

"Computer viruses and piracy, for example, will replace strikes and what the nineteenth century called "sabotage" (clogging the machinery)."

- Deleuze (1995: 175)

I McKenzie Warks bok *A Hacker Manifesto* (Wark 2004) möter vi två nya subjekt, hackerklassen och vektorklassen. Hackerklassen är den produktiva klassen medan vektorklassen är den parasitära.⁴⁸ Denna distinktion är likt den mellan konstituerande makt och konstituerad makt. Hackerklassen är produktiv och producerar med *allt* som råvara. Den är inte intresserad av vinst utan av att se nya konstellationer och entiteter komma till stånd. Man kan säga att denna klass har som primärt intresse att få ett flöde att fortgå, ett kommunikativt flöde, ett informationellt flöde, och ett producerande flöde som producerar nya idiom, ny information, och nya produkter, för sakens skull. Det som Wark kallar för vektorklassen däremot har andra motiv, nämligen att bryta detta flöde som hackerklassen försöker få att ständigt fortgå, vilket även var fallet med den konstituerade makten som försöker tämja den dynamiska konstituerande maktens potentialitet. Denna klass försöker å

⁴⁸ Jag kommer här inte att ge mig in på någon djupare granskning av Warks begrepp och argument. Jag använder dem enbart för att dra paralleller till mängdbegreppet, och visa på hur det strävar efter en gemensamt uppbyggd värld (genom t ex allmänningar etc.).

sin sida att inhänga flöden, bromsa upp dem och göra vinst på dem.⁴⁹ Den är intresserad av varufieringen av det som hackerklassen producerar, vare sig det är immateriella eller materiella produkter. Wark menar även att hackingen är en social process, till skillnad från den bild av hackern som en ensam "keyboardcowboy" som är något mer vedertagen. Att hacka är, enligt Wark, att differentiera istället för att upprepa. Hackandet av en källkod eller ett språk, innebär att man varierar dess innehåll, att man går förbi de segmentaritetenslinjer som håller denna kod i ett statiskt tillstånd. Då detta blir en kollektiv process innebär det ett krav på att alla har tillgång till källkoden med en rätt att differentiera den, men som ett kollektiv, en gemenskap. Man kan tala om skapandet av *allmänningar* [commons], som skiljer sig från den konstituerade maktens inhängning av potentialitet och konstituerande makt. Wark: "The hacker class seeks the liberation of the vector from the reign of the commodity, but not to set it indiscriminately free. Rather, to subject it to collective and democratic development" (Ibid: § 340). Man blir tvungen att inse att det rör sig om mer än datakoder då Wark talar om en hackerklass och dess produktivitet, det handlar om livet i stort, bio-makt. Att underkasta det en kollektiv och demokratisk utveckling snarare än en utveckling bestämd av kapitalismen (eller vektorklassen).

Det finns paralleller mellan denna vision som Wark har, och Hardt och Negris mängdbegrepp. De vurmar båda för det gemensamma [common] och generella, vare sig det är intellekt eller allmänningar. De försöker båda att lokalisera det reellt produktiva till ett kollektivt subjekt; mängden eller hackerklassen. Men att tala om någonting kollektivt är inget nytt eller originellt, det gjorde redan Marx, eller varför inte Aristoteles. Huvuddelen i deras argumentation är dock identifierandet av detta kollektiva subjekt så som varandes en konstituerande makt. Det representerar samma "underifrån"-perspektiv på historiens *teloslösa* utveckling som den autonoma marxismens teoretiker, d v s det är folket som arbetar som producerar och får nya världar att komma till stånd, inte managementkonsulter eller kapitalet.

Den postfordistiska produktionsordningen är baserad på den sociala arbetaren, som producerar immateriella produkter som tjänster, affekter, eller något annat som inte är en fast produkt utan flytande och förgänglig, likt vår diskussion om virtuositet; något som inte överlever den tidsram under vilken den utförs. Produktionssättet är baserat på, detta är den postfordistiska produktionsordningens råvaror. Frågan är hur man kan inhänga dessa flöden

⁴⁹ "Class domination takes the form of the capture of the productive potential of society" (Wark 2004: §166)

som flyter mellan olika personer och kollektiv; kan man copyrightskydda ett idiom och således få det att jobba för kapitalet istället? Kapitalets intressen ligger i, precis som under den tidiga kapitalismen, att skapa inhängningar av de allmänningar som finns att tillgå. På det sättet kan det göra vinst på att folk använder dessa i reproducerandet av liv, istället för att låta de få en fri tillgång till de råvaror som behövs i detta syfte.

Det finns en djup strömning i Antonio Negri och Michael Hardts tänkande att alltid tänka varje individ i en gemenskap, eller snarare, varje singularitet så som pekades mot och inlemmad i en gemenskap [common]. Denna gemenskap [common] är den konstituerande maktens grund, det fundament ur vilket dess skapande dynamik har sitt ursprung, men samtidigt något som skapas, en gemensamhet. Varje singularitet, varje singular nod, i mängden löper ihop med alla andra i ett *gemensamt*. Ett gemensamt som precis som allmänningarnas gemenskaper erbjuder alternativ till kapitalismens profitlogik och den konstituerade maktens statiska och kontinuerliga tillstånd. Det är ett ontologiskt tillstånd, att bejaka löpningen av kraftlinjer över det fulla varats immanensfält. Att skapa ett nytt vara genom det gemensamma, Negri; "And if each of us plays a role in the development of being, this happens because it is only in a society of beings that we are constituted, and here new societies are liberated and constructed with each new displacement of being. In this sense, to speak of a new society is like speaking of a new being." (Negri 2004a: 7) Det gemensamma som en konstituerande makt och skapandes ett nytt vara genom den postfordistiska produktionsordningen. Melucci menar att de sociala rörelser som tillhör det komplexa (Meluccis term för det som i denna uppsats benämns som det post-fordistiska) samhället strävar efter något "mer" än enbart materiella villkor. De vänder sig mot och ifrågasätter "definition of codes, *nomination of reality*" till ett sökande efter en "ny medvetenhet" (Melucci 1985: 812). Detta namngivande av verkligheten löper parallellt med den alternativa ekologi som Guattari menar är nödvändig för politiskt aktiva aktörer, och med den konstituerande makt som Hardt och Negri talar om. Genom att ifrågasätta namngivandet av det konstituerade, tar man bort dess ahistoriska hölje, och visar att den är beroende av den konstituerande makten som sitt fundament, och visar att något "annat" är möjligt (Ibid.). Att få fri tillgång till det som imperiet eller kapitalet inhägnar – kunskap, information, kommunikation och känslor – beskrivs hos Hardt och Negri med termer som "rätten till återtagande". De menar att denna rätt, rätten till fri tillgång där kapitalet försöker skapa inhängningar, "är i själva verket mängdens rätt till självkontroll och autonom självproduktion" (Hardt och Negri 2003: 339). Genom återtagandet av dessa biopolitiska

produktionsmedel förmås nya subjektiveringsprocesser skapas. Guattari menade att skapandet av nya subjektiviteter och nya och olika sätt att se och skapa (eller namnge) världen, var ett av den nya informationsteknologins stora löften (Guattari 1995:120). ”Rätten till återtagande” kan även anknytas till den vägran som Alain Touraine talar om, där han menar att den ”dubbla vägran” som både står emot den globala marknaden och den instängda kommunitarismens sekterism, innebär subjektets försök att återupprätta ett livsprojekt, ta tillbaks rätten till sitt eget liv: ”Det är individens sökande efter de betingelser som gör henne eller honom till aktören i sin egen historia” (Touraine 2002: 85).

5. Kritiska punkter

5.1 Imperiet – överstatlig eller synonym för USA?

Det finns dock många kritiska punkter att föra fram mot Hardt och Negris mängdbegrepp. Ett sådant är att det egentligen inte tillför något nytt. Nätverksstrukturer har alltid existerat, och sociala rörelser har alltid skapat länkar emellan varandra. Man kan även ifrågasätta i hur hög grad *Imperiet*, det vill säga den globala underordningen av mängdens levande arbete, egentligen är ett faktum. Slavoj Zizek berör denna punkt i ”The Ideology of the Empire and Its Traps” (Zizek 2004). Zizek baserar detta på det som kallas för *undantagstillstånd*, det sättande inom parentes av rättigheter till förmån för ”högre syften”, som USA har tillämpat sedan elfte september och invasionen av Afghanistan och Irak. Inspärningen av fångar i Guantanamobasen på Kuba är en konsekvens av detta undantagstillstånd, där de sitter inspärrade utan att egentligen vara anklagade för något – deras rättigheter är satta inom parentes. Detta är ett tecken på maktkoncentration, och bevisar en svag punkt i Hardt och Negris imperiebegrepp, att makten inte alls har blivit decentraliserad, och att nationalstatens politiska effektivitet inte med nödvändighet är splittrad.

Även Mikael Nyberg delar denna kritik som Zizek för fram. Han menar, precis som Zizek, att USA:s ”krig mot terrorism” är ett alltför tydligt exempel på detta, där de lyckats köra över NATO och andra internationella instanser för att kunna genomdriva sitt projekt. Detta borde innebära att det fortfarande finns en maktkoncentration till en viss nation. Kritiker som Nyberg och Zizek menar att tesen om nationalstatens förtvinande till förmån för ett globalt maktnätverk inte håller fullt ut, då det uppenbarligen fortfarande finns en maktkoncentration

till det som ibland kallas för ”Nord”, det vill säga den norra delen av jordklotet, och då i synnerhet den nordvästra (Europa, USA).⁵⁰ Trots att Hardt och Negri menar att det inte längre finns något maktcentra, så bibehålls, enligt en kritiker som Nyberg, den globala skillnaden mellan centrum och periferi när det gäller maktkoncentration.

5.2 Den post-fordistiska produktionsordningen

En annan invändning är huruvida arbetets karaktär verkligen har förändrats. Detta är värt att ifrågasätta då det immateriella arbetet, som vi sett, är en av mängdens fundamentala byggstenar. Mikael Nyberg menar till exempel följande: ”De löpande banden löper snabbare än förr, och med leveranser just-in-time och planerad underbemanning sträcks linjens disciplin ut över nya delar av ekonomin. Även tjänsteproduktionen industrialiseras.” (Nyberg 2002a) Därför är det svårt att inse den vikt som Hardt och Negri fäster vid det immateriella arbetet och det generella intellektet. Snarare menar Nyberg att industrialiseringen har *utökats*, då till och med tjänstesektorn har blivit industrialiserad. Tjänstesektorns industrialisering innebär ytterst att de ”flöden” som vi talat om tidigare här, och menat att kapitalismen eller Imperiet försöker släppa fri i en viss utsträckning bara för att kunna profitera på det kreativa och levande arbetet, inte alls är så kreativt och fritt som Hardt och Negri menar. Istället beskriver Nyberg hur det ”sociala arbetet” går på rutin då han beskriver ett call center: ”Telefonsamtalen slussas till dem som på ett elektroniskt löpande band. Här registreras inte bara arbetstiden utan också antalet samtal per timme. Lönen är knuten till uppmätt prestation per tidsenhet ... De anställda ska kallprata med kunderna. Säga "terrible rain today, isn't it" fast det är fyrtio grader och sol utanför. Till och med affektionen 'värmen människor emellan' ordnas i rutiner.” (Nyberg 2002b)

Detta är en kritik som visserligen har sina poänger, men Hardt och Negri menar att det än så länge bara går att prata om *tendenser*. Tendenser som de baserar på förändringar i anställningskrav, och då speciellt i tjänstesektorn. En annan aspekt av det immateriella arbetet är att arbetet utförs till stor del med datorer, även i de sektorer som Nyberg menar möjligtvis har ”industrialiserats ytterligare”. Användandet av datorer skiljer sig från den

⁵⁰ “Makten är idag omöjlig att lokalisera, framhärdat Hardt och Negri. Som om vi inte alla visste var Coca-Colan och klusterbombarna kommer ifrån.” (Nyberg 2002c)

tayloristiska/fordistiska produktionsordningen i det att det inte finns något "löpande band", utan snarare handlar det om att kunna hantera och handskas med *informationsmängder*. I vilket fall verkar Nyberg ibland mena att det löpande bandet och dess taylorism/fordism finns i ännu högre grad idag (då, som sagt, till och med tjänstesektorn industrialiserats), då företag som förut experimenterade med produktionsmetoder som låg utanför det löpande bandet, börjar använda sig av detta löpande band igen. Ett exempel som Nyberg för fram är Volvos fabrik i Uddevalla, där han menar att det löpande bandet nu kommit tillbaka vid tillverkningen av instrumentbrädor (Nyberg 2002d). Väl värt att nämna här är att både sociologen Castells och filosofen och samhällstänkaren Gorz använder sig av Volvos produktion för att bevisa sin tes om post-fordismen. I Castells fall Volvos Kalmarfabrik, som ett ställe där toyotismen används framgångsrikt (Castells 1998: 166), medan Gorz använder just Volvos fabrik i Uddevalla som exempel (Gorz 1999: 48-52) på arbetarnas uppsplittring i mindre team – det vill säga empiri som talar för den post-fordistiska produktionsordningen. Detta spelar dock givetvis ingen roll, då Nyberg menar att post-fordismen och "vandringssågen om det löpande bandets hädanfärd lever sitt eget liv i de akademiska reservaten" (Nyberg 2002d).

Lars H. Hansen menar i sin avhandling att det inte går att finna några direkta kvalitativa skillnader mellan dessa två produktionsordningar, utan att det post-industriella snarare verkar vara en fortsättning på element som redan fanns inom det industriella samhället - och således inte går bortom denna produktionsordning (Hansen 2001: 170-172). Han menar till exempel att tonvikten på arbetets kognitiva och intellektuella aspekt är något som funnits sedan 40-talet då James Burnham skrev om vikten av en sektion av "professional managers, technically trained and carefully selected for their task" (cit. i Hansen 2001: 171). Han menar ytterligare att det krävs radikala förändringar i produktionsordningen för att man ska kunna tala om ett *post*-industriellt samhälle, men menar även att det som skiljer dagens produktionsordning från "industrialismens" är kvinnors allt ökade intåg i arbetslivet, snarare än förändringens i arbetets karaktär.

Denna kritik är av yttersta vikt, då det man gör när man ifrågasätter post-industrialismens eller post-fordismens vara eller icke-vara, är att man ifrågasätter huruvida kapitalet verkligen släpper lös dessa flöden som Hardt och Negri menar (med begrepp som levande arbete, produktivitet etc). Om det som Castells kallar för "toyotism" och informationssamhället i sig, med dess tonvikt på kognitivt, socialt och informationellt arbete, inte är en realitet så försvinner hoppet om att dessa tre kategorier skulle kunna sträva "utanför" och "bortom"

kapitalet. Dessa element är nämligen grundläggande för det förtroende till mängden som Hardt och Negri besitter, tillsammans med många andra teoretiker från den autonoma marxismen (exempelvis Virno, som i sin *A Grammar for the Multitude* menar att postfordismen är ”kapitalismens kommunism”).

5.3 Synen på folket och den professionella arbetarklassen

Man kan rikta kritik mot Hardt och Negris förståelse av *folket*. Att ”folket” skulle vara en helt homogen och odifferentierad massa är inget obestritt påstående. Samma sak gällande deras (och den autonoma marxismens) vurmande för ”den andra arbetarklassen”, där de menar att de professionella industriarbetarna var en odifferentierad massa, precis som de menar att folket är.

Negri menar att befolkningen [population] har en inre skillnad, men att *folket* representerar ett försök att göra denna skillnad till en enhet, en röst, en vilja, et cetera (se t ex Negri 2004b: 111, men även Hardt och Negri 2004: xiv). Men en i hans direkta teoretiska närhet som inte nödvändigtvis håller med om detta är Giorgio Agamben, som i sin uppsats ”What is a people?” (Agamben 2000) menar att *folket*, som politiskt subjekt, alltid präglas av denna interna skillnad som Negri menar befolkningen besitter, och att den alltid har gjort det sedan den blev en faktor ifråga om politisk makt. Sedan franska revolutionen, har det dock skett en form av uteslutning av en del av folket, de som inte tillåts förläna politisk legitimitet. Det kan röra sig om en uteslutning av de fattiga (trasproletariat) eller en språk-lingvistisk uteslutning (människor som inte bemästrar språket etc). Frågan blir då vilket ”folk”, av detta splittrade folk, som är det politiskt legitimerande folket. Agamben håller fortfarande kvar vid det splittrade folket, och pläderar i denna uppsats (som var skriven innan *Empire*) för en politik som försöker bibehålla denna interna skillnad, men som fungerar utan uteslutning och är inkluderande. En *mängdens politik*.

Hardt och Negri menar att även arbetarrörelsen till viss del fallit för denna komplexa fråga mellan homogenitet/heterogenitet och politisk legitimitet/makt: ”The concept of the working class has come to be used as an exclusive concept, not only distinguishing the workers from the owners who do not need to work to support themselves, but also separating the working class from others who work”. (Hardt och Negri 2004: xiv). Är det en rättvis beskrivning eller en schablonartad figur av arbetarklassen? Har den någonsin varit homogen? Många skulle nog inte hålla med. Om man ser till t ex arbetarrörelsen, så har den ofta skilts åt av nationsgränser och olika krav i olika nationella fackförbund med olika intressen och olika

organisationsformer - men samtidigt olika krav från olika yrkesgrupper, och sällan har arbetarrörelsen/-klassen fungerat som en enad och homogen enhet.

Många sociologer som fokuserar på sociala rörelser menar att det inte längre finns någon "central" rörelse (som t ex arbetarrörelsen), då denna har fragmenterats i takt med samhällets och produktionsordningens globalisering och fragmentering (t ex Touraine, Wieviorka och Dubet 1987: 209). Således är det istället en mängd "små-rörelser" som alla kämpar för olika saker, då i synnerhet inom den symboliska ordningen (eller med andra ord: inom den kulturella sfären) – man kan säga att det verkar röra sig om diverse "intressegrupper" som, likt mängden men utan att samlas under det gemensamma begrepp som mängdbegreppet skulle innebära, alla kämpar för olika saker ("anti-nuclear, ecological, feminist, regionalist and so on" (ibid.)). Men dessa teoretiker använder inte termen "mängd" [multitude] för att beskriva detta nya kamptillstånd. Istället bibehåller vissa av dem fokus på en central konflikt (Touraine), likt Hardt och Negri gör då de menar att mängden är ett *klass*-begrepp (Hardt och Negri 2004: 103-105; Negri 2004b: 112), som dock har nya former, medan andra menar att det inte går att visa på en central konflikt överhuvudtaget (Melucci). Vissa teoretiker med en affinitet till den autonoma marxismen menar dock att denna "fragmentering" eller "cirkulering" av kamper snarare innebär en vidareutveckling av arbetarklasskamp (Dyer-Witheford 1999: 75). Hardt och Negris distinktion mellan den "professionella arbetarklassen" och dess skillnad med den "andra arbetarrörelsen" som var fragmenterad och fylld av de *emarginati* som inte tilläts representation av den etablerade arbetarrörelsen, tenderar att bibehålla ett visst homogeniserande och förenklat perspektiv på den förstnämnda.

6. Avslutande diskussion

"There is a new sensibility, a new way of relating, a new sort of kindness, all very difficult to define ... this new type of sensibility is also the revolution."

- Guattari (1996: 84)

I *Notes From Nowheres* antologi *We Are Everywhere*, ges några instrument för att förstå det som de kallar för "svärmlogik", detta är en logik som Hardt och Negri menar att även mängden har, varför jag här, i uppsatsens sista stycke, tänkte beakta och sätta den i förhållande till mängdens organisering. Författarna från *Notes From Nowhere* nämner inte mängden i denna text alls, men det är möjligt att dra paralleller mellan dessa

organisationsformer och mängdens. Mängdens ”svärmlogik” kan beskrivas med fyra olika drag:

”Mer är annorlunda”: genom Internet som modell för organiseringsform och ett sätt att organisera aktioner, kan man se hur det hela tiden kan läggas till fler och fler noder i mängdens nätverk. Men de är alla del av det gemensamma som kallas för mängden, precis som websidor som läggs upp varje dag är egna noder i ett större interkontinentalt nätverk. Genom att skapa fler noder skapar man en större intern differentiering mellan parterna. Denna interna differentiering är vad som skiljer mängden från folket. Folket är som en homogen massa där ingen sådan differentiering eller variation existerar. Givetvis existerar den, men den legitimeras inte lika självklart som den homogena massan såsom en politiskt legitimerande instans. Det som förenar alla noderna är deras begär efter demokrati, ett begär efter ett alternativt socialt vara. Även fackets kamper under det tidiga 1900-talet kan ses som en homogeniserad massa som inte erkänner de som inte tillhör en viss arbetsgrupp (den professionelle, fackanslutne, industrielle arbetaren) någon legitimitet alls. Mängden är ett sätt att komma förbi denna exkludering och istället inkludera alla de som tröttnat på den konstituerade maktens kontinuerliga välde över tid och vara för att skapa en gemensam [common] tid och vara.

“Förbli liten”: att bibehålla en litenhet innebär att man både fungerar som en lokal nod, och i ett större nätverk. ”A network of million small interconnected groups cannot be stopped by any of the world’s police agencies, no leaders can be singled out for the assassination or corruption, no single headquarters raided, no central party committee infiltrated” (*Notes From Nowhere* 2003: 72). Man kan slå ut en nod, men inte nätverket i stort just eftersom det inte finns någon central instans att krossa. Men det innebär, som sagt, även att man stanna på en lokal nivå, tar itu med problem som finns där, och får, i bästa fall, stöd från andra noder i samma nätverk.

”Uppmuntra slumpen”: detta är ett krav på att bibehålla den lössläppta konstituerande maktens flöden. Att befrämja de slumpmässiga möten mellan noder som resulterar i en form av hybridisering och kreativitet. Att hybridisera innebär att man skapar en ny entitet av två tidigare disparata eller åtskilda sådana. I skapandet av en sådan ny entitet bildas ett kreativt rum för de båda, och nya projekt kommer i dagen, likväl som nya metoder för att lösa gamla problem, i bästa fall.

”Lyssna på dina grannar”: det finns två aspekter av detta, dels att bibehålla en lokal nivå, men även en tonvikt på den *sociala* biten. Lyssnandet innebär ett skapande av en länk mellan de som finns i den direkt närstående miljön. Men det handlar inte om något botaniskt eller slutet tänkande, att de inom ett visst segment, en viss ort eller liknande, skall separera sig själva från den globala mängden. Istället lägger *Notes From Nowhere* en tonvikt på att det innebär att man inte väntar på order från en central auktoritet.

Dessa fyra drag kan sägas vara karaktäristiska för svärmlogiken. Det är en form av logik som fungerar utan central instans, men som ändå är organiserad, rationell och kreativ (Hardt och Negri 2004: 91). Den är, till skillnad från den cartesianska eller fenomenologiska logiken med alla sina solipsistiska drag, kollektiv och social, likt fåglar som flyger i en viss formation utan att en auktoritet befäller dem att göra det – en bild av subjekt-gruppen som Guattari älskade att använda (Genosko 2002: 98). Användandet av denna logik, denna tänkandeform, representerar ett nytt sätt att organisera varat på (tänkandet är alltid ett sätt att organisera varat). Ett vara som är tillblivande, potentiellt, dynamiskt. En logik som presenterar nya subjektiviteter i det att den har ett annorlunda sätt att etablera sociala relationer; och med dessa nya subjektiviteter följer en ny sensibilitet. En subjektivitet som flödar utöver lönerelationen och den kapitalistiska subjektiviteten – som är något mer, en potentialitet som inte aktualiseras inom denna relation.⁵¹ Då makten har tagit själva livet som sitt objekt, och kapitalet drar vinst från våra självaste intellekt, så blir livet självt ett motstånd mot samma kapital och makt. Istället för att se våra relationer, affekter, och intellekt bli statiska i maktens schema, måste potentialitetens och den nya logikens konstituerande kraft få existensberättigande. Det vill säga: mängden får existera på sina villkor, skapandes en ny ontologi, en ny ekologi (i den guattarianska meningen, med ett nytt förhållningssätt till det sociala och det ekologiska, genom en ny mentalitet), en ny värld. Våra institutioner och vår värld är skapade av oss, och kan således ändras av oss - vi i egenskap av den konstituerande makten, mängden. Fundamentalt sett handlar det om tre saker; ”the pleasure of innovation, the spread of desire, life as subversion” (Negri 2004a: 97). Innovationens glädje, glädjen i att skapa något, spridandet av det produktiva begäret, och livet självt som subversivt,

⁵¹ ”There is a production of subjectivity for capital – docile, individual, flexible, and productive – and there is the counterproduction of another subjectivity. This counter-subjectivity is also produced in some sense for capital in that it is a necessary element of the valorization of capital, but it contains a supplement irreducible to the demands of capitalist valorization” (Read 2003: 100).

omstörtande och revolutionärt, som motstånd mot imperiets bio-makt, och dess övertagande av livet självt – strävandes efter en gemensam autonomi.

Litteraturlista

Adorno, Theodor och Horkheimer, Max (1981) *Upplysningens dialektik*, Lund: Röda bokförlaget

Agamben, Giorgio (2000) *Means Without End: Notes on Politics*, Minneapolis: Minnesota University Press

Arvidsson, Adam (2002) "Grundrisse" och det allmänna intellektet, *Fronesis*, 9-10: 22-41

Bauman, Zygmunt (1995) *Postmodern etik*, Uddevalla: Daidalos

- (2002) *Det individualiserade samhället*, Uddevalla: Daidalos

Berardi, Franco (2004) "What is the Meaning of Autonomy today? Subjectivation, Social Composition, Refusal of Work",
http://multitudes.samizdat.net/article.php3?id_article=1294&var_recherche=cognitariat
(050219)

Bergman, Paavo (1995) *Moderna lagarbeten*, Lund: Arkiv

Bologna, Sergio (1977) *Tribe of Moles*, <http://www.geocities.com/cordobakaf/moles.html>
(041202)

Brundin-Danielsson, Monica (2005) "Passar det inte så drar åttiotalisten", i *Sydsvenskan*, 2 mars 2005

Castells, Manuel (1998) *Nätverksamhällets framväxt: Informationsåldern – ekonomi, samhälle och kultur, Band I*, Uddevalla: Daidalos

Claireborne, Claire (2002) *Gilles Deleuze*, London: Routledge

Davis, Mike (1998) *Los Angeles – utgrävning av framtiden*, Lund: Arkiv

De Angelis, Massimo (2001) 'From Movement to Society' i One-Off Press (red.) *On Fire: The Battle of Genoa and the anti-capitalist movement*, London: One-Off Press, sid. 109-124

Dean, Jodi 2004: 'The Networked Empire: Communicative Capitalism and the Hope for Politics' i Paul A. Passavant och Jodi Dean (red.) *Empire's New Clothing*, London: Routledge, sid. 265-288

Della Porta, Donatella och Diani, Mario (1999) *Social Movements: an Introduction*, Cornwall: Blackwell Publishing

- Deleuze, Gilles (1989) *Cinema 2: The Time-Image*, Minneapolis: Minnesota University Press
- (1990) *Foucault*, Stehag: Symposion
 - (1995) *Negotiations*, New York: Columbia University Press
 - (1998) *Nomadologin*, Stockholm: Skriftserien Kairos
 - (2004) *Desert Islands and Other Texts (1953-1974)*, Cambridge: Semiotext(e)
- Deleuze, Gilles och Guattari, Felix (1989) *A Thousand Plateaus*, Somerset: Continuum
- Dyer-Witheford, Nick (1999) *Cyber-Marx*, Urbana och Chicago: University of Illinois Press
- Foucault, Michel (2002) *Sexualitetens historia 1: Viljan att veta*, Uddevalla: Daidalos
- Genosko, Gary (2002) *Felix Guattari – an aberrant introduction*, Cornwall: Continuum Books
- Guattari, Felix (1995) *Chaosmosis: an ethico-aesthetic paradigm*, Bloomington och Indianapolis: Indiana University Press
- (1996) *Soft Subversions*, New York: Semiotext(e)
 - (2000) *The Three Ecologies*, New Jersey: The Athlone Press
- Gorz, André (1999) *Arbete mellan misär och utopi*, Uddevalla: Daidalos
- Gustavsson, Klas (2004) *Socialismens liv efter döden*, Smedjebacken: Atlas
- Hansen, Lars H. (2001) *The division of Labour in Post-Industrial Societies*, Göteborg: Sociologiska institutionen, Göteborgs universitet
- Hardt, Michael (2002), 'Exposure: Pasolini in the Flesh' i Massumi (red.) *A Shock to Thought*, London, Routledge, sid. 77-84
- (2004) *The Collaborator and the Multitude: an Interview with Michael Hardt*
<http://www.theminnesotareview.org/ns61/hardt.htm> (041208)
- Hardt, Michael och Negri, Antonio (1994) *Labor of Dionysus: A Critique of the State-form*, Minneapolis: University of Minnesota Press
- (2000) *Empire*, London: Harvard University Press
 - (2003) *Imperiet*, Munkedal: Glänta och Vertigo
 - (2004) *Multitude*, London: Penguin Press
- Holloway, John (2002) *Change the world without taking power*, Chippenham: Pluto Press

- (2003) 'Capital Moves' i Werner Bonefeld (red.) *Revolutionary Writing*, New York: Autonomedia, sid. 161-170

- Hörnqvist, Magnus (1996) *Foucaults maktanalys*, Stockholm: Carlssons bokförlag

- Larsson, Petter (2001) *Proteststormen* Falun: Atlas

- Marx, Karl (1864) "The Direct Production Process",
<http://www.marxists.org/archive/marx/works/1864/economic/ch02a.htm#469a> (050309)

- Massumi, Brian (2002) 'Introduction' i Massumi (red.) *A Shock to Thought*, London: Routledge, sid. XIII-XXXV

- Matteoni, Mario (2001) *Internationalen – fackligt internationellt arbete och Internet*, Falun: Atlas

- Melucci, Alberto (1985) 'The Symbolic Challenge of Contemporary Movements', *Social Research*, 4/1985, sid. 789-815

- (1991) *Nomader i Nuet*, Uddevalla: Daidalos

- Negri, Antonio (1989) *Politics of Subversion*, Southampton: Polity Press

- (1999) *Insurgencies*, Minneapolis: Minnesota University Press

- (2001) 'Så började imperiets fall', *Glänta*, 4/2001, sid. 52-58

- (2002) *Towards an Ontological Definition of the Multitude*,
http://multitudes.samizdat.net/article.php3?id_article=269 (041201)

- (2003) *Time for Revolution*, Cornwall: Continuum

- (2004a) *Subversive Spinoza*, Glasgow: Manchester University Press

- (2004b) *Negri on Negri*, New York: Routledge

- Negt, Oskar (1986) *Levande arbete, stulen tid - Politiska och kulturella dimensioner i kampen om arbetstiden*, Lund: Röda bokförlaget

- Notes From Nowhere (red., 2003) *We Are Everywhere*, London: Verso

- Nyberg, Mikael (2002a) "Strunt är Strunt",
<http://www.mikaelnyberg.nu/artiklar/021206lo.html> (050219)

- (2002b) "Kalkonmarxismen", <http://www.mikaelnyberg.nu/artiklar/020715cl.html> (050219)

- (2002c) "Nyttan med Empire", <http://www.mikaelnyberg.nu/artiklar/021219.html> (050219)

- (2002d) "Bandet rullar än", <http://www.mikaelnyberg.nu/artiklar/021120ab.html> (050219)

- On Fire. The battle of Genoa and the anti-capitalist movement* (2001) England: One Off Press
- Persson, Anders (2003) *Social kompetens – när individen, de andra och samhället möts* (2:a uppl.), Lund: Studentlitteratur
- Querrien, Anne (2001) 'Multituder i flykt', *Glänta*, 4/2001: 46-51
- Read, Jason (2003) *The Micro-Politics of Capital*, New York: SUNY Press
- Sakolksy, Ron och Dunifer, Stephen (red.) (1998) *Seizing the Airwaves: a free radio handbook*, Edinburgh: AK Press
- Spindler, Fredrika (2002) "Beklagligt med uppenbara felläsningar", http://193.12.151.70/nyad/arkiv/artikelarkiv_ny.php (050219)
- Spinoza, Benedict de (1951) *A Theologico-Political Treatise/A Political Treatise*, New York: Dover
- Subcomandante Marcos (2003) 'Tomorrow Begins Today: invitation to an insurrection' i *Notes From Nowhere* (red.), London: Verso, sid. 34-37
- Thoburn, Nicholas (2003), *Deleuze, Marx and Politics*, London: Routledge
- Touraine, Alain (2002) *Kan vi leva tillsammans? – Jämlika och olika*, Uddevalla: Daidalos
- Touraine, Alain, Wieviorka, Michel och Dubet, Francois (1987) *The workers' movement*, Wiltshire: Cambridge University Press
- Thörn, Håkan (1997) *Modernitet, Sociologi och Sociala Rörelser*, Göteborg: Sociologiska institutionen, Göteborgs universitet
- Virno, Paolo (2004) *A Grammar of the Multitude*, Cambridge: Semiotext(e)
- Wark, McKenzie (2004) *A Hacker Manifesto*, Cambridge: Harvard University Press
- Wright, Steve (2002) *Storming Heaven*, London: Pluto Press
- Zizek, Slavoj (2004) 'The Ideology of the Empire and Its Traps' i Paul A. Passavant och Jodi Dean (red.) *Empire's New Clothing*, London: Routledge, sid 253-264